زنجیرەی پەروەردە و بانگەواز
(١٢٠)

ڕۆژێك
لەگەڵ
خۆشەویستەکەتدا (مُـــحَمَّد ﷺ)

(یومٌ معَ حبیبكَ مُـــحَمَّد ﷺ)

لە دانانی
أیـــمن بن عبد العزیز أبانـــمي

وەرگێڕانی
محمد عبد الرحمن لطیف
وتارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهیم) / کەلار

چاپی سێیەم
١٤٤١ ك

✍📖 **ناوی کتێب** : **ڕۆژێك لەگەڵ خۆشەویستەکەتدا** (مُـــحَمَّد ﷺ) .

✍📖 **ناوی نووسەر :** الشيخ أيـــمن بن عبد العزيز أبانـــمي .

✍📖 **ناوی وەرگێڕ :** محمد عبد الرحمن لطيف .

✍📖 **زنجیرە :** زنجیرەی (١٢٠) لە (زنجیرەی پەروەردە و بانگەوان) .

✍📖 **ژمارەی سپاردن :** ژمارە سپاردنی (٩٦٢)ی ساڵی (٢٠١٨) پێ دراوە لە لایـەن بەڕێوەبەرایەتی گشتی چاپ و بڵاوکردنەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە .

✍📖 **نۆرەی چاپ :** سێیەم .

✍📖 **ساڵی چاپ :** ١٤٤١ ك ـ ٢٠٢٠ .

✍📖 **شوێنی چاپ** : چاپەمەنی زانا / سلێمانی .

لە بڵاوکراوەکانی
کتێبخانەی زانستی بەسوود / کەلار

قال الإمام الشافعي رحمهُ الله :

کُلُّ العُلومِ سِوَى القُرآنِ مَشغَلَة   إلَّا الـــحَدِيثَ وإلَّا الفِقْـــهَ فِي الدِّينِ

العِلمُ ما كانَ فيـــهِ قال حَدَّثنا   وما سِوَى ذَاكَ وَسواسُ الشَّياطيـــنِ

ڕۆژێك لەگەڵ خۆشەویستەكەتدا (ﷺ)

ســـوپاس و ســـتایش بـــۆ ئـــەو خوایـــەی كـــە ڕێگـــای خۆشویـــستنی خـــۆیی وابەســـتە كـــردووە بـــە شـــوێنكەوتنی هەرەخۆشەویستی هەڵبژێردراویەوە (مُحَمَّد ﷺ) و فەرموویەتی : ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ : ئەگەر ئێوە خواتان خۆشدەوێت ئەوا شوێنی من بكەون [لە پاداشتی ئەمەشدا] خوا خۆشتانی دەوێت و لە تاوانەكانتان خۆشدەبێت ، وە خوا لێخۆشبوو و بە بەزەییە .

وە ئیمان و باوەڕهێنانیشی ڕەتكردووەتەوە لەو كەسەی كە خۆشویستنی هەركەسێكی تر لە دروستكراوەكان پێش بخات بەسەر خۆشویستنی خۆشەویستەكەیەوە (ﷺ) ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ))[1] .

---

(١) صحيح البخاري رقم : (١٥) .

واتــه : هــیچ یــەکێك لــه ئێــوه ئیمــانی نــیــه تــاوەکو مــن خۆشەویستتر نەبم بە لایەوە لــه بــاوکی و منداڵــەکانی و هــەر هەموو خەڵکیش .

وه صەڵات و سەلامی تێروتەسەل و تەواو و کامڵیش لەسەر پێغەمبــەری هەڵبــژێردراو و ڕێپیــشاندەری دەستهەڵــچنکراو و چــرای رووناککــەرەوه و بــانگخوازی مــژدەدەر و ڕەحمــەتی خــەڵاتکراو و نیعمــەتی بەخــشراو بێــت ، صــەڵات و ســەلامی خوای لەسەر بێت هەنــدەی کــه شــەو و ڕۆژ بــەدوای یــەکتردا دێــن و دەڕۆن ، وه صــەڵات و ســەلامی خــوای لەســەر بێــت هەنــدەی کــه ویردخوێنــانی چــاکەکار نــاوی دێــنن و باســی دەکەن ، وه صەڵات و سەلامی خوای لەسەر بێت به ژمارەی دڵۆپــه بارانــەکان و گــەڵای دار و درەختــەکان و دەنکــه لم و بــەردەکان ، وه لەســەر کــەس وکــاره پــاك و خاوێنــەکانی و لەســەر موهــاجیرین و ئەنــصار و شــوێنکەوتوانیان بــه چــاکه تاوەکو ڕۆژی پاداشت وەرگرتنەوه ، دوای ئەوه :

بەڕاســتی موســڵمانی ڕاســتەقینه شــەیدا و تامــەزرۆی خۆشەویــستەکەیەتی (مُـــــحَمَّد ﷺ) ، وه ئاواتــەخوازه کــه

ئەویش یەكێك ببوایـەت لـە صـەحابەكانی و لای پێغەمبـەری هەڵبژێـردراو دابنشتـایە و هەردوو چاوی پـڕ بكردایە لە نور و رووناكی رووەمـەتی ڕێـزداری و وتـە شـیرین و سـازگارەكانی ببیـستایە (ﷺ) ، وە ئـەو رەوشـت و هەڵـسوكەوتانەی ئـەوی ببینایە كە دڵ ڕادەكێشن ، وە ڕابوەستایە لەسەر عیبادەت و پەرستشەكانی بۆ خوای پەروەردگار ، ئەگـەر چـی لـە پێنـاو ئەوەیـشدا هەرچـی موڵـك و سـامانی هەیـە ببەخـشێت وەكـو جێبەجێكردنێك بۆ ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) : ((مِنْ أَشَدِّ أُمَّتِـــي لِـــي حُبًّا نَاسٌ يَكُونُونَ بَعْـــدِي يَـــوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ رَآنِـــي بِأَهْلِهِ وَمَالِهِ))[1].

واتە : لە نێو ئوممەتەكەمدا خەڵكانێك زیاتر منیـان خـۆش دەوێت كە لە پاش من دێن و یەكێكیان ئاواتـەخوازە بـەوەی كە منی ببینایەت و لە بەرامبەر ئـەوەدا كـەس وكـار و مـاڵ و سامانی ببەخشێت و بكات بە قوربانی ئەوە .

لەبەر ئەوە حـاڵی تابـعین و شوێنكـەوتوان بـەو شێـوازە بووە :

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٧٠٧٤) .

۞ قَالَ ابْنُ سِيرِينَ لِعَبِيدَةَ بْنِ عَمْرٍو رَحِمَهُمَا اللهُ : (عِنْدَنَا مِنْ شَعَرِ النَّبِيِّ (ﷺ) أَصَبْنَاهُ مِنْ قِبَلِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، فَقَالَ عَبِيـــدَةُ : لَأَنْ تَكُونَ عِنْدِي شَعَرَةٌ مِنْهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا)[١] .

واتە : (ابْنُ سِيرِين) وتی بە (عَبِيدَةُ بْنُ عَمْرٍو) ڕەحمەتی خوا لە هەردووکیان : هەندێك مووی پێغەمبەرمان (ﷺ) لە لایە کە لە لایەن (أَنَس بْنُ مَالِك)ـەوە دەستمان کەوتووە ، (عَبِيدَة)یش وتی : ئەگەر من یەك تاڵە مووم لەوە لەلا بێت ئەوا پێم خۆشترە لە دونیا و ئەوەشی کە تێیدایە .

ئیمامی (الذَّهَبِي) قسەی لەسەر ئەمە کردووە و فەرموویەتی :
(ومثل هذا يقوله هذا الإمام بعد النبـــي ﷺ بـــخمسين سنة !! فما الذي نقولـــه نـــحن فـــي وقتنا لو وجدنا بعـــض شـــعره بإسناد ثابت ؟ ..)[٢] ودون إثبات ذلك خرط القتاد .

واتە : (نموونەی ئەم وتەیە کە ئەم ئیمام و پێشەوایە لە پاش پێغەمبەر (ﷺ) بە پەنجا ساڵ فەرموویەتی !! ئەی دەبێت لە کاتی ئێستاماندا ئێمە چی بڵێین ئەگەر هەندێك لە

---

(١) صحيح البخاري رقم : (١٦٨) .
(٢) سير أعلام النبلاء : (٤ / ٤٢) .

مووى پێغەمبەرمان (ﷺ) بینیەوە بە سەنەدێکی سەلمێنراو ؟ ..) وە سەلماندنی ئەوەیش وەك ئەوەیە کە داری دڕکاوی بە دەست بتاشیت کە مەحاڵە .

هەروەها ئیمامی (الذهبـــي) فەرموویەتی : (وقد ثبت أنه ﷺ لـــمَّا حلق رأسه فرَّق شعره الـــمُطهَّر على أصحابه إكرامـــاً لهم بذلك[1] ، فوالـــهفي على تقبيل شعرة منها)[2].

واتە : وە سەلمێنراوە پێغەمبەر (ﷺ) کاتێك کە سەری تاشیوە مووە پاکەکانی دابەش کردووە بەسەر صەحابەکانیدا وەکو ڕێزلێنانێك بۆیان بەو کارە ، ئای چەند شەیدا و تامەزرۆی ماچ کردنی تاڵە موویەکم لەو مووانەی پێغەمبەر (ﷺ) .

❁ قَالَ جُبَيْرُ بْنُ نُفَيْرٍ رَحِمَهُ اللهُ : (جَلَسْنَا إِلَى الْمِقْـــدَادِ بْـــنِ الْأَسْوَدِ (رضي الله عنه) يَوْمًا فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَقَالَ : طُوبَـــى لِـــهَاتَيْنِ الْعَيْنَيْنِ اللَّتَيْنِ رَأَتَا رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) ، وَاللَّهِ لَوَدِدْنَا أَنَّا رَأَيْنَا مَـــا رَأَيْـــتَ وَشَهِدْنَا مَا شَهِدْتَ)[3].

---

[1] صحيح مسلم رقم : (٣١٤٢) .

[2] سير أعلام النبلاء : (١٣ / ٥٤٦) .

[3] مسند الإمام أحمد رقم : (٢٣٨١٠) .

واتــه : (جُبَيْر)ی كـوڕی (نُفَيْــــر) ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت فەرموويەتی : ڕۆژێك ئێمه لەگـەڵ (مِقْدَاد)ی كـوڕی (أَسْـــوَد) (رضي الله عنه) دانيـــشتبووين و پياوێـــك بەلايـــدا تێپـــەڕی و وتـــی : ئاسوودەيی و خۆشحاڵی بۆ ئەو دوو چاوەی كـه پێغەمبـەری خوايان (ﷺ) بينيوه ، سوێند بـه خـوا ئاواتـەخوازی ئـەوەين ئێمـەيش ئـەوەمان ببينايـەت كـه تـۆ بينيوتـه و ئامـادەی ئەوەيش ببوايەين كه تۆ ئامادەی بوويت .

❁ كان ثابت البنانـــي رَحِمَهُ اللّٰهُ إذا رأى أنس بن مالك خادم النبـــي (ﷺ) أقبل على أنس وقبَّل يده ويقول: إنَّـــها يد مـــست يد رسول الله (ﷺ) ، وكذلك فعل يَحيَى بن الـــحارث رَحِمَـــهُ اللّٰهُ مع واثلة بن الأسقع (رضي الله عنه) ، وبعض التابعين مع ســـلمة بـــن الأكوع (رضي الله عنه) ، فقبَّلوا اليد التـــي بايعت رسول الله (ﷺ) .

واته : كاتێك كه (ثابت البنانـــي) ڕەحمەتی خوا لێبێت (أَنَس)**ی كـوڕی** (مَالِــــك)**ی خزمـەتكاری پێغەمبـەری (ﷺ) دەبـينی ڕوويدەكردە** (أَنَس) **و ماچـی دەسـتی دەكـرد و دەيفـەرموو : ئەمـــه دەســـتێكه بـــەر دەســـتی پێغەمبـــەری خـــوا (ﷺ) كەوتووەوه ، وه** (يَحيَى بن الـــحارث)**يش** ڕەحمەتی خوا لێبێت

هەمان کاری کردووە لەگـەڵ (واثلة بن الأسـقع)**دا** (رضي الله عنه) **، وە هەندێك لە (تابعين)یش هەمان کاریـان کـردووە لەگـەڵ** (سلمة بن الأكـوع)**دا** (رضي الله عنه) **، ماچـی ئـەو دەسـتەیان کـردووە کـە بەیعەت و پەیمانیداوە بە پێغەمبەری خوا** (ﷺ) **.**

❖ **وە کاتێـك کـە** (الـحسن البصري) **رەحمـەتی خـوا لێبێـت بەسەرهاتی ئەو قەدە دارخورمایەی دەگێڕایەوە کە پێغەمبەری خوا** (ﷺ) **وتاری لەسەرداوە و پاشان وازی لـێهێنا و مینبەری دانـا و ئـەو قـەدەش ناڵانـدی و سـۆز و پەرۆشـی دەربـڕی و دەنگێکـی لێـوە بیـسترا وەکـو دەنگـی وشـترێکی ئـاوس کـە بێـچوەکەیی لــێدابڕێت تــاوەکو هــەموو ئەوانــەی لــەناو مزگـەوت بـوون ئـەو دەنگـەیان بیـست و پێغەمبـەریش** (ﷺ) **هــات و دەســتی خــستەسەری و ئــەویش هێــور و ئــارام بوویەوە**[1] **، کاتێك کە** (الـحسن البصري) **ئەم فەرموودەیەی دەگێڕایـەوە دەیفـەرموو :** (يَا عِبَادَ اللَّهِ الْخَشَبَةُ تَحِنُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ) شَوْقًا إِلَيْهِ لِمَكَانِهِ مِنَ اللهِ فَأَنْتُمْ أَحَقُّ أَنْ تَـشْتَاقُوا إِلَـى لِقَائِهِ) **واتە : ئـەی عەبـدەکانی خـوا درەختێـك لـە پەرۆشـیدا**

---

[1] صحيح البخاري رقم : (٣٣٩٢) .

دەناڵێنێت بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەبەر پێگەی پێغەمبەر (ﷺ) بەلای خواوە كەواتە ئێوە شایستەترن بەوەی كە پەرۆش و شەیدای گەیشتن بن بەو پێغەمبەرە (ﷺ) .

❁ وە حاڵ و باری تابعین و شوێنكەوتوان تەنها لە ئاست خۆشەویستی و پەرۆشی و تامەزرۆیی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) نەوەستاوە و بەس بەڵكو ئەمە تێپەڕبووە بۆ كردەوەكردن بە سوننەتەكانی و چاولێكردنی تاوەكو بگەن بەوەی كە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) لەدەستیان چووە :

(أبو مسلم الــخولانِي) كە سەردار و سەرگەورەی تابعین و شوێنكەوتوانە رەحمەتی خوای لێبێت فەرموویەتی : (أَيَظُــنُّ أَصْحَابُ مُحَمَّد (ﷺ) أَنْ يَسْتَأْثِرُوا بِهِ دُونَنَا ، فَوَاللَّه لَنُــزَاحِمَنَّهُمْ عَلَيهِ زِحَامًا حَتَّى يَعْلَمُوا أَنَّهُمْ قَدْ خَلَّفُوا وَرَائِهِمْ رِجَالًا) .

واتە : ئایا صەحابەكانی (مُحَمَّد ﷺ) وادەزانن كە ئەوان پێغەمبەریان بۆ خۆیان قۆرخ كردووە جگە لە ئێمە ، سوێند بە خوا شانبەشانیان لەگەڵا دەكەین لەسەری تاوەكو بزانن كە ئەوان لە پاش خۆیان پیاوانیان بەجێهێشتووە .

بەڕاستی (أبو مسلم) ئەوەی ڕەتكردووەتەوە كە صەحابە

بەڕێزەکان (رضي الله عنهم أجمعين) پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ خۆیان قۆرخ بکەن و ویستویەتی شانبەشان بوونیان لەگەڵا بکات لە خۆشەویستیان بۆ پێغەمبەر (ﷺ) ، ئەو تێگەیشتووە لە واتای کێبڕکێی شەرەفمەندانە و پەی بەمەبردووە و زانیویەتی کە لە تاعەت و ئەو کارانەی کە پێیان نزیک دەبیتەوە لە خوا پێشخستن نییە ، وە بەڕاستی پێشکەوتن تەنها پێشکەوتنە لە فەزڵ و سیفەتەکاندا ، وە هەرکەسێك کردەوەکەی دوای بخات ئەوا پشت و ڕەچەڵەکی پێشی ناخات ، هەروەك وتراوە : (إِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُنَافِسُكَ فِي الدُّنيا فَنَافِسْهُ فِي الْآخِرَةِ ، وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَلَّا يَسْبِقَكَ إِلَى اللهِ أَحَدٌ فَافْعَلْ) .

واتە : ئەگەر بینیت پیاوێك کێبڕکێت لەگەڵدا دەکات لە بواری دونیادا ئەوا تۆ کێبڕکێی لەگەڵدا بکە لە بواری دواڕۆژدا ، وە ئەگەر توانیت هیچ کەسێك پێشت نەکەوێت بۆلای خوا ئەوا وابکە .

❁ وە سەلەف و پێشینانی دوای ئەوانیش سوربوون لەسەر شوێنکەوتنی سوننەت لە هەموو بچووك و گەورەیەکدا ، ئەوە ئیمام (أحمد)ە ڕەحمەتی خوا لێبێت دەفەرموێت : (مَا كَتَبْتُ

حَدِيثًا إِلَّا وَقَدْ عَمِلْتُ بِهِ حَتَّى مَرَّ بِــي أَنَّ النَّبِــيَّ (ﷺ) احْـــتَجَمَ وَأَعْطَى أَبَا طِيبَةَ دِينَارًا ، فَأَعْطَيتُ الْحَجَّامَ دِينَارًا حِينَ احْتَجَمْتُ) .

واتە : هیچ فەرموودەیەكم نەنووسیوەتەوە ئیللا كردەوەم پیٚكردووە تاوەكو ئەوەم بەسەردا تێپەڕبوو كە پێغەمبەر (ﷺ) كەڵەشاخی كردووە و دینارێكی داوە بە (أَبُو طِيبَـــةَ) **، منیش كاتێك كەڵەشاخم كرد دینارێكم دا بەو كەسەی وا كەڵەشاخی بۆم كرد .**

هەروەها ڕەحمەتی خوا لێبێت **فەرموویەتی :** (إِنْ اسْتَطَعْتَ أَلَّا تَحُكَّ شَعْرَةً إِلَّا بِأَثَرٍ فَافْعَلْ) **واتە : ئەگەر توانیت تاڵە موویەك نەخورێنیت ئیللا بە بەڵگەی** (أَثَر)**ێكەوە نەبێت ئەوا وابكە .**

هەموو ئەوانەش لەبەر هیچ شتێك نەبووە ئیللا لەبەر تێروتەواوبوون و كەماڵی مرۆڤبوونێتی پێغەمبەر (ﷺ) **نەبێت لە هەموو شتێكدا هەروەكو چۆن** (النووي ڕەحمەتی خوا لێبێت) **فەرموویەتی :** (فإن نظرت إلى وصف هيئته (ﷺ) فجمال مـــا بعده جمال ، وإن نظرت إلى أخلاقه وخلاله فكمال ما بعده كمال ، وإن نظرت إلى إحسانه وفضله على الناس جميعاً وعلى المـــسلمين خصوصاً فوفاء ما بعده وفاء) .

واتە : ئەگەر سەیری وەسفی شێوە و روخساری پێغەمبەر (ﷺ) بکەیت ئـەوا جوانــییەکە کـە جـوانی تـری لـە پاشـەوە نــیـە ، وە ئەگــەر ســەیری ئـەخلاق و ئاکـار و ڕەفتاریـشی بکەیت ئەوا کەماڵبوونێکە کـە کـەماڵبوونی تـری لـە پاشـەوە نییە ، وە ئەگەر سـەیری چـاکە و فەزڵیـشی بکـەیت بەسـەر هەموو خەڵکەوە و بەسەر موسڵمانانیشەوە بـە تاییـەت ئـەوا تێروتەواوبوونێکە کە تێروتەواوبوونی تری لە پاشەوە نییە .

وە بێگومان لە گـەورەترین نیعمەتـەکان ئەوەیـە کـە عەبـد خۆشەویستی پێغەمبەری (ﷺ) بە نسیب بکرێت هەروەکو چۆن (ابن القيم رەحمەتی خوا لێبێـت) فەرموویەتی : (فإذا صدق في ذلك – أي العبد بجمع خواطره وحديث نفسه على إرادة ربـــه وطلبـــه والشوق إليه – رُزِق محبة الرسول (ﷺ) واستولت روحانيته على قلبه فجعله إمامه ومعلمه وأستاذه وشيخه وقدوته كما جعلـــه الله نبيـــه ورسوله وهادياً إليه ، فيطالع سيرته ومبادئ أمره وكيفيـــة نـــزول الوحي عليه ويعرف صفاته وأخلاقه وآدابه في حركاته وســـكونه ، ويقظته ومنامه ، وعبادته ، ومعاشرته لأهله وأصحابه حتـــى يصير كأنه معه من بعض أصحابه)[1] .

---

[1] مدارج السالكين : (٣ / ٢٦٨) .

واتە : ئەگەر عەبد ڕاستی کرد ـ لە کۆکردنەوەی ئەوەی کە بە ناخ و دڵ و دەروونیدا دێت لە خوتورە و قسەی ناو دڵ و دەروون لەسەر خواستنی خوای پەروەردگاری و تامەزرۆیی گەیشتن بە ئەو ـ ئەوا خۆشەویستی پێغەمبەری (ﷺ) بە نسیب دەکرێت و لایەنی روحی ئەو پێغەمبەرە زاڵ دەبێت بەسەر دڵیدا و بۆیە ئەو پێغەمبەرە (ﷺ) دەکات بە پێشەوا و مامۆستا و ڕابەر و چاولێکاری خۆی هەروەکو چۆن خوای گەورە کردوویەتی بە هەواڵپێدراو و نێردراو و پێغەمبەر و ڕێپیشاندەر بۆلای خۆی ، لەبەر ئەمەیش چاودەخشێنێت بە ژیاننامە و سەرەتای کاروباری ئەو پێغەمبەرە و چۆنێتی دابەزینی وەحی بۆی و شارەزا دەبێت لە سیفەت و ئەخلاق و ئاکار و ئادابەکانی لە کاتەکانی جووڵە و وەستانی و هەستان و خەوتنی و عیبادەت و پەرستنی و هەڵسوکەوتی لەگەڵ خێزان و کەوسوکاری و صەحابەکانی تاوەکو وای لێدێت کە وەکو لەگەڵ پێغەمبەردا بێت (ﷺ) وەك هەندێك لە صەحابەکانی .

۞ دەڵــێم : (هەرکەســێك هــاوەڵێتی پێغەمبــەری (ﷺ) لەدەســت چــووە ئــەوا بــا هــاوەڵێتی کردنــی ســوننەتەکەی لەدەست نەچێت) .

ئای چەند جوانە ڕۆژێك لەگـەڵ خۆشەویـستەکەتدا (مُحَمَّد ﷺ) ژیانــت بگوزرێنیــت ، چـاوی لــێبکەیت لـە هـەموو ئـەو شتانەی کە دەیڵێت و دەیانکات ، وە شـوێن ڕێبـاز و ئاکـاری ئەو بکەویت لە هەموو شتێکدا ، وە هەست بە بەختەوەرییەك بکـەیت کـە سـەرتاپای دڵ و دەروون و لەشـت بگرێتـەوە .. چۆن ئەمەت دەست ناکەوێت ؟؟ لە کاتێکدا کـە تـۆ شـوێنی باشـترینی بوونـەوەر دەکـەویت و چـاوی لــێدەکەیت وەکـو ئەوەی کە لە پێـشتدا بێـت و بیبینیـت .. تـاقی بکـەرەوە .. ئەو کاتە ئەمە دەبینیت ، وە ئاواتەخوازم کە لە پـاش ئـەوە هــەموو ڕۆژەکـانی تریـشت لەگـەڵ خۆشەویـستەکەتدا بیـت (مُـــحَمَّد ﷺ) .

۞ ۞ ۞

۞ **تێبینییەك :**

دروست نـیـە ڕۆژێـك تایبـەت بكـەیت لەبـەر باوەڕبوونـت بەوەی كە فەزڵێكی تایبەتی هەیە كە لە دەقەكاندا نەهاتووە ، بـەڵام خـۆت ڕۆژێـك هەڵبـژێرە بـۆ ئـەوەی كـە بیكـەیت بـە سەرەتای هاوەڵێتی كردنت بۆ پێغەمبەر (ﷺ) إِنْ شَاءَ اللَّه **.**

وە پـــێش ئـــەوەی لەگـــەڵ ڕۆژێكـــی پێغەمبـــەردا (ﷺ) بەڕێكـەوین پێویـستە شـارەزا بـبین لـە شـێوە و سـیفەتە دروستكردەییەكانی پێغەمبەر (ﷺ) .

۞۞۞

سیفەتە دروستکردەییەکانی پێغەمبەر (ﷺ)

(صِفَةُ خَلْقِهِ ﷺ)

پێغەمبــەری خــوا (ﷺ) بــاڵای مامناوەنــد بــووە لــە نێــوان درێژبوون و کورتبووندا* ، نێـوان هـەردوو شـانی لـە یەکـەوە دوور بـووە** ، قـژێکی هـەبوو دەگەیـشتە نەرمـەی هـەردوو گوێی ، وە رووکـەت و روخـساری لـە هـەموو خـەڵك جـوانتر بووە و لە هەموو خەڵکیش ئەخلاق و ڕەوشت جوانتر بووە(١) ، نە درێژباڵایەکی ئاشکرا و نەکورتەباڵاش بـووە* ، وە نـە زۆر سـپی پێـست و نـە ڕەش ئەسمـەریش بـووە ، وە قـژ و مووەکانیـشی نـە زۆر قـژلول و نـە زۆر قـژخاو و نـەرم بـووە بەڵکو لە نێوان ئەوەدا بووە(٢) ، وە روومەت و روخـساری لـە هەموو خەڵك جوانتر بووە و روومـەت سـپی و جـوان بـووە(٣) وەکو ئەوەی کە بە زیو ڕەنگ کرابێت وابووە(٤) ، وە ڕەنگـی

---

* واتە : نە درێژ و نە کورتە باڵا بووە ، بەڵکو کەسێکی باڵابەرز بووە .

** واتە : کەسێکی نێوشان پان بووە .

(١) صحيح البخاري رقم : (٣٣٥٦) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٣٣٥٥) .

(٣) صحيح مسلم رقم : (٦٠٢٥) .

(٤) سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٠٥٣) .

پرشنگدار و درەوشاوە و جـوان بـووە ، وە دڵۆپـەی ئـارەقی وەكو مرواری وابووە[١] ، وە مووی ڕیشی زۆر بووە[٢] .

وە پرسیاركراوە لە (جَابِر)ی كوڕی (سَـــمُرَةَ) (رضي الله عنه) : ئایا ڕوومەت و روخساری پێغەمبەر (ﷺ) وەكو شمشێر بـووە* ؟ ئـەویش فـەرمووی : بـەڵكو روخـساری وەكـو خـۆر و مـانگ وابووە و ڕوومـەتی خـڕ و بازنـەیی بـووە[٣] ، وە پێغەمبـەری خــوا (ﷺ) دەمــی گــەورە بــووە ، وە ســپیاییەكەی چــاوی سوورییەكی كەمی تێدا بووە ، وە پاژنەكانیشی گۆشتی كـەم بووە[٤] ، وە سپی پێست و ڕەنگ جوان و درەوشاوە بووە و لەش و لاری مامناوەند بووە[٥] نە قەڵـە و نـە لـەڕولاواز و نـە درێژ و نە كورتــە بـاڵا بـووە ، وە هــەردوو دەسـت و هــەردوو پـێی گەورە و توند و تۆڵ و قـایم بوونـە و هــەردوو لەپیـشی پان و كراوە بوونە[٦] .

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٦٠٠٨) . (٢) صحيح مسلم رقم : (٦٠٣٧) .

* واتە : ئایا وەكو شمشێر درەوشاوەتەوە ؟ ئەویش فەرمووی : بەڵكو ڕوومەتی وەكو خۆر و مانگ درەوشاوەتەوە و ڕوومەتی خڕ و بازنەیی بووە نەك باریك بێت وەكو شمشێر .

(٣) صحيح مسلم رقم : (٦٠٣٧) . (٤) صحيح مسلم رقم : (٦٠٢٤) .

(٥) صحيح مسلم رقم : (٦٠٢٦) . (٦) صحيح البخاري رقم : (٥٥٦٧) .

قَالَ أَنَسٌ (رضي الله عنه) : ((مَا مَسِسْتُ حَرِيرًا وَلَا دِيبَاجًا أَلْـيَنَ مِـنْ كَفِّ النَّبِـيِّ (ﷺ) ، وَلَا شَـمِمْتُ مِسْكًا وَلَا عَنْبَرًا أَطْيَبَ مِـنْ رِيحِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ))[١] .

واته : دەستم نەداوە لە هیچ حەریر و ئاورێشمێك نـەرمتر بێت لە دەست و لەپی پێغەمبەر (ﷺ) ، وە بۆنی هیچ میسك و عەنبەرێکیشم نەکردووە بۆنخۆشتر بێت لە بـۆنی پێغەمبـەری خوا (ﷺ) .

وە ئارەقیان لە پێغەمبەر (ﷺ) دەگرتەوە و دەخرایـە نـاو شوشەیەکەوە بۆ ئەوەی ببێتە بۆنخۆشترینی بۆنەکان[٢] .

وە ئێستاش کاتی ڕۆیشتنە نـاو ڕۆژێکـی پێغەمبـەرە (ﷺ) بە شێوازێکی کورت و پوخت بە پشتبەستن بـەوەی ڕاسـت و دروست و (صەحیح)ــە بـەلای فەرموودەناسـی سـەردەمەوە ئیمـامی (مـــحمد ناصر الدين الألبانـــــي) بـە خۆتهـەڵهێنان لەسەر شەش کتێبەکانی فەرموودە ئیللا بە دەگمـەن نـەبێت لەبەر پێویستی .

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٣٣٦٨) .

[٢] صحيح البخاري رقم : (٥٩٢٥) .

كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە كاتەكانی : لەخەوهەستانی و دەستنوێژگرتنی و شەونوێژكردنی

(هَدِيهُ ﷺ فِي اسْتِيقَاظِهِ وَوُضُوئِهِ وَقِيَامِهِ)

پێغەمبـــەری خـــوا (ﷺ) كاتێـــك كـــە بەخەبەردەهاتـــەوە لەخەوتنی دەیـووت : (الْـــحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَـــا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ)[١] واتە : سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایـەی كـە زینـــدووی كردینـــەوە لـــە پـــاش ئـــەوەی كـــە مرانـــدینی و گەڕانەوەش بۆلای ئەوە .

وە بە سیواك كردن دەستی پێدەكرد[٢] و هەندێك جاریش ئەمـــــەی دەخوێنـــــدەوە : ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَأَيَٰتٍ لِّأُوْلِي ٱلْأَلْبَٰبِ ١٩٠﴾ تـــــــــاوەكو كۆتـایی سـورەتی (آل عمـــران)[٣] ، پاشـان دەسـتنوێژێكی جوانی دەگرت[٤] .

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٥٩٥٣) .

[٢] صحيح البخاري رقم : (٢٤٢) .

[٣] صحيح البخاري رقم : (١٨١) و (٤٢٩٣) و (٥٨٦١) .

[٤] صحيح مسلم رقم : (١٧٩١) .

وه پێغەمبەر (ﷺ) هەرکاتێك بیویستایەت بچێتە سەرئاو دەیوت : (اللَّهُمَّ إِنِّـــي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْـــخُبُثِ وَالْـــخَبَائِثِ)(١) واتە : "خوایە من پەنات پێدەگرم لە نێرینە و مێینەی شەیتانەکانی جنۆکە" ، وە کاتێکیش کە دەهاتە دەرەوە دەیوت : (غُفْرَانَكَ)(٢) واتە : "خوایە داوای لێخۆشبوونت لێدەکەم" .

وە پێغەمبەر (ﷺ) لەسەرئاو خۆیی پاکوخاوێن دەکردەوە هەندێك جار بە ئاو(٣) و هەندێك جاریش بە سێ بەرد(٤) و هەندێك جاریش هەردووکیانی کۆدەکردەوە* ، وە پێغەمبەر (ﷺ) لەو کاتەدا خۆیی پەنادەدا بۆ ئەوەی عەورەتی دەرنەکەوێت و میزیشی بە پێوە نەدەکرد(٥) مەگەر بە دەگمەن نەبێت(٦) .

---

(١) صحيح البخاري رقم : (١٤٢) وصحيح مسلم رقم : (٨٢٩) .

(٢) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٣٠) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (١٥١) وصحيح مسلم رقم : (٦١٩) .

(٤) صحيح البخاري رقم : (١٥٥) .

* واتە : سەرەتا بە بەرد خۆیی پاکوخاوێن کردووەتەوە و پاشان ئاویشی بەکارهێناوە بۆ زیاتر پاکوخاوێن بوونەوە ! بەڵام ئەمە بەڵگەی لەسەر نەهاتووە ! بۆیە یان تەنها بەرد یان تەنها ئاو بەکاردەهێنرێت . وەرگێڕ

(٥) صحيح سنن النسائي رقم : (٢٩) .

(٦) صحيح البخاري رقم : (٢٢٢) .

وە كە دەستنوێژی دەگرت خۆیی دەگرتـەوە لـەوەی كـە زیادەڕەوی بكات لەبەكارهێنانی ئـاوی دەسـتنوێژ و سـەرەتا سێ جار هەردوو دەستی دەشۆرد[١] پاشـان سـێ جـار ئـاوی ڕادەدایە ناو دەم و لووتی بە سێ مشت هـەر مـشتێك نیـوەی بـۆ دەم و نیوەكـەی تریـشی بـۆ لـووت[٢] ، وە بـە دەسـتی ڕاسـتی ئـاوی ڕادەدایـە نـاو دەم و لـووتی و بـە دەسـتی چەپیشی ئاوەكەی لووتی دەهێنایە دەرەوە و هنگی دەكرد ، وە فەرمانیشی دەكرد بە زیاتر ئاوڕادانە ناو لـووت ئەگـەر بـە ڕۆژوو نەبێت[٣] ، پاشان سێ جـار روومـەتی دەشـۆرد[١] لـەو شوێنەوە كە مووەكانی سەری لـێدەڕوێت تـاوەكو ڕیـشی و هەندێك جاریش [بـە دەسـتی ڕاسـتی] ئـاوی ڕادەدایـە نـاوی ڕیـشیەوە[٤] ، پاشـان سـێ جـار هـەردوو قـۆڵی دەشـۆرد لـە سەرپەنجەكانیەوە تاوەكو ئانیشكەكانی (قوڕنێسكەكانی)[١] ، وە هانیشیداوە بۆ ئەوەی كە پەنجـەكان بكرێن بەیەكـدا[٥] ، پاشـان بـە هـەردوو دەسـتی دەهێنـا بـە سـەریدا و

---

(١) صحيح البخاري رقم : (١٥٨) وصحيح مسلم رقم : (٥٣٨) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (١٨٤) .
(٣) صحيح سنن أبـي داود رقم : (١٤٢) .
(٤) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٩) .
(٥) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٨) .

سەرەتا لە پێشە سەریەوە دەستی پێدەکرد تاوەکو هەردوو دەسـتی دەبـرد تـا پـشتەملی و ئـەنجا هـەردوو دەسـتی دەگەڕاندەوە بۆ ئەو شوێنەی کە سەرەتا دەستی پێکرد[١] ، پاشـان هـەردوو دەسـتی دەهێنـا بـە دەرەوە و نـاوەوەی هەردوو گوێی[٢] ، پاشان سێ جار هـەردوو پـێیی دەشۆرد تاوەکو هـەردوو قولـەپێکانی (قاپەڕەقـەکانی)[٣] ، پێغەمبـەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُسْبِغُ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ يَقُولُ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّـــةِ الثَّمَانِيَـــةِ ، يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ))[٤] **وە ئـەم وتـەیەشـی بـۆ زیـاد دەکـات :** ((اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ التَّوَّابِينَ ، وَاجْعَلْنِي مِنْ الْمُتَطَهِّرِينَ))[٥] .

واتە : هەریەکێك لە ئێوە دەستنوێژ بگرێت دەستنوێژێکی باش و کاملێ ، پاشـان بلێـت : (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ التَّوَّابِينَ ، وَاجْعَلْنِي مِنْ الْمُتَطَهِّرِينَ : **شـایەتی دەدەم کـە هـیچ**

---

(١) صحيح البخاري رقم : (١٨٣) . (٢) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (١٢٣) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (١٥٨) وصحيح مسلم رقم : (٥٣٨) .
(٤) صحيح مسلم رقم : (٥٥٢) . (٥) صحيح سنن الترمذي رقم : (٥٥) .

پەرستراوێك نىیە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا تەنهایە و بێ شەریكە ، وە شایەتیش دەدەم كە مُحَمَّـــد بەندە و پێغەمبەری خوایە ، خوایە بمكە بە یەكێك لە تەوبەكاران ، وە بمكە بە یەكێك لەوانەی كە خۆیان پاك دەكەنەوە) ئیللا هەر هەشت دەرگاكەی بەهەشتی بۆ دەكرێتەوە ، لە هەر كامیان دەچێتە ژوورەوە ویستی خۆیەتی .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْـــدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ كَانَ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْـــرِ الْمَاءِ ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلَاهُ مَـــعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ ، حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنْ الذُّنُوبِ))(١) .

واتە : ئەگەر عەبدی موسڵمان یان ئیماندار دەستنوێژیگرت و روخساری شۆرد ئەوا هەموو ئەو هەڵە و گوناهانەی كە بە هۆی سەیركردنی هەردوو چاوەكانیەوە كردوونی لەگەڵ ئاوەكەدا یان لەگەڵ كۆتا دڵۆپەی ئاوەكەدا دەردەچن ، وە

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٥٧٦) .

کاتێك کە هـەردوو دەستەکانی دەشـۆرێت ئـەوا هـەموو ئـەو هەڵە و گوناهانـەی کـە بـە هـەردوو دەستەکانی دەسـتی بـۆ بردوون لەگەڵ ئاوەکەدا یان لەگـەڵ کۆتـا دڵۆپـەی ئاوەکـەدا دەردەچن ، وە کاتێك کە هەردوو پێیەکانی دەشـۆرێت ئـەوا هـەموو ئـەو هەڵـە و گوناهانـەی کـە بـە هـەردوو پێـیـەکانی هەنگاوی بۆ ناوون لەگەڵ ئاوەکەدا یان لەگەڵ کۆتـا دڵۆپـەی ئاوەکەدا دەردەچـن ، تـاوەکو بـە پـاكوخـاوێنی لـە تـاوان و گوناهەکان دەردەچێت .

وە پێغەمبـەر (ﷺ) لـە شـەودا یـانزە رکعـات شـەونوێژی دەکرد ، چـوار رکعـاتی دەکـرد پرسـیار مەکـە سـەبارەت بـە درێژی و جوانی و چاك ئەنجامدانیان ، پاشـان چـوار رکعـاتی تریشی دەکرد پرسیار مەکە سەبارەت بە درێـژی و جـوانی و چاك ئەنجامدانیان ، پاشان سێ رکعات ویتریـشی دەکـرد[1] ، وە هەنـدێك جـاریش سـیانزە رکعـاتی دەکـرد[2] ، پاشـان ڕادەکـشا تـاوەکو بانگـدەری نوێـژ دەهاتـەلای و ئـەو کاتـە

---

(1) صحيح البخاري رقم : (٣٣٧٦) وصحيح مسلم رقم : (١٧٢٠) .

(2) صحيح البخاري رقم : (١١١٧) .

هەڵدەسا دوو ركعاتی سووك و كورتی دەكرد كە بریتی بـوون لــە دوو ركعاتــە ســوننەتەكەی بــەیانیان[١] ، وە لــەو دوو ركعاتــەدا هــەردوو ســورەتی (الكـــافرون) و (الإخـــلاص)ی دەخوێند[٢] ، وە هەندێك جاریش ئـەو ڕاكـشانەی لەسـەر لای ڕاستی دەخستە پاش دوو ركعاتە سوننەتەكەی بەیانیان[٣] .

❋ ❋ ❋

---

[١] صحيح البخاري رقم : (١٨١) وصحيح مسلم رقم : (١٧١٤) .

[٢] صحيح مسلم رقم : (١٦٨٧) .

[٣] صحيح البخاري رقم : (٦٠٠) وصحيح مسلم رقم : (١٧١٥) .

كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە کاتی : بیستنی بانگ و ڕۆیشتن بۆ مزگەوت
(هَدِيهُ ﷺ عِنْدَ سَمَاعِ الأَذَانِ وَالذَّهَابِ لِلْمَسْجِدِ)

وە پێغەمبەر (ﷺ) کاتێك کە گوێی لە بانگدەر دەبوو وەکو ئەوەی دەوتەوە کە ئەو دەیوت تاوەکو دەگەیشتە (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) ئەو کاتە دەیوت : (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)[١] ، وە هەواڵیشیداوە بەوەی کە هەرکەسێك لە دڵیەوە ئەوە بڵێت ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە[٢] ، وە فەرمانیشی کردووە بە صەڵاواتدان لەسەری لە پاش بانگدان[٣] .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ : "**اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ**" حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ))[٤] .

---

[١] مسند الإمام أحمد رقم : (٢٣٨٦٦) وصححه الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٠٧٥) .
[٢] صحيح مسلم رقم : (٨٤٨) .
[٣] صحيح مسلم رقم : (٨٤٧) .
[٤] صحيح البخاري رقم : (٥٨٩) .

واتە : هەركەسێك كاتێك كە گوێی لە بانگ دەبێت بڵێت : ("**اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ**" / ئەی ئەو خوایەی كە خاوەنی ئەم بانگەوازە تێروتەسەل و تەواوە و ئەم نوێژە دابەستراوەیت پلە و پێگەی وەسیلە و فەزیلە ببەخشە بە (مُحَمَّـد) و بیشیگەیەنە بەو پێگە ستایشكراوەی كە وەعد و بەڵێنت پێیداوە) ئەوا تكا و شەفاعەتی منی بۆ مسۆگەر دەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا .

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی** : ((مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ : "**أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا ، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا ، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا**" غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ))[1] .

واتە : هەركەسێك كاتێك كە گوێی لە بانگدەر دەبێت بڵێت : (**أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا ، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا ، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا** / شایەتی دەدەم بەوەی كە هیچ

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٨٤٩) .

پەرسـتراوێك نـیـیـە شایـستەی پـەرسـتن بێـت جگـە لـە خـوا تەنهایە و بێ شەریکە ، وە بەڕاسـتی (مُحَمَّــد)یـش بەنـدە و پێغەمبەری خوایە ، ڕازیم بـەوەی کـە (ٱللَّهُ) پەروەردگارمـە و (مُحَمَّد ﷺ) پێغەمبەرمە و ئیـسلامیش ئاینمـە) ئـەوا خـوا لـە تاوانەکانی خۆشدەبێت .

پاشـان پێغەمبـەر (ﷺ) دەردەچـوو بـۆ نوێـژ و لـە کـاتی ڕۆیشتنیـشیدا بـۆ مزگـەوت دەیـوت : (**اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا ، وَفِي لِسَانِي نُورًا ، وَفِي سَمْعِي نُورًا ، وَفِي بَصَرِي نُورًا ، وَمِنْ فَوْقِي نُورًا ، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا ، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا ، وَعَنْ شِمَالِي نُورًا ، وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُورًا ، وَمِنْ خَلْفِي نُورًا ، وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا ، وَأَعْظِمْ لِي نُورًا**)(١) .

واتە : خوایـە ڕوونــاکـی بخەرە ناو دڵمەوە ، وە ڕووناکی بخەرە ناو زمانمەوە ، وە ڕووناکی بخـەرە نـاو بیـستنمەوە ، وە ڕوونـاکی بخــەرە نــاو بینینمــەوە ، وە ڕوونــاکی بخــەرە ســەرەوەم ، وە ڕوونـاکی بخــەرە خــوارەوەم ، وە ڕوونــاکی بخەرە لای ڕاستەوەم ، وە ڕوونـاکی بخـەرە لای چـەپەوەم ،

---

(١) صحيح مسلم رقم : (١٧٨٥) .

وە ڕووناكی بخەرە پێشەوەم ، وە ڕووناكی بخەرە پاشەوەم ، وە ڕووناكی بخەرە ناو خۆمەوە ، وە خوایە ڕووناكیم بۆ گەورە بكە .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((بَشِّرْ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))[١] .

واتە : مژدە بدە بەو كەسانەی كە لە تاریكیدا دەڕۆن بۆ مزگەوتەكان بە ڕووناكی تەواو لە ڕۆژی قیامەتدا .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) كاتێك كە دەڕۆیشتە ناو مزگەوتەوە پێی ڕاستی پێش دەخست و ئەنجا دەیوت : (أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)[٢] .

واتە : پەنادەگرم بە خوای گەورە و بە روخساری پیرۆزی و بە دەسەڵاتی دێرینی لە شەیتانی دەركراو لە ڕەحمەتی .

هەروەها كاتێك كە دەڕۆیشتە ناو مزگەوتەوە دەیوت : (بِسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي

---

[١] صحيح سنن أبي داود رقم : (٥٦١) .

[٢] صحيح سنن أبي داود رقم : (٤٦٦) .

وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ / بـەناوی خـواوە و سـەلام لەسـەر پێغەمبەری خوا ، خوایە لە تاوانەکانم خۆشبە و دەرگاکانی رەحمەتی خۆتم بۆ بکەرەوە .

وە کاتێکیش کە دەڕۆیشتە دەرەوە لە مزگەوت پـێی چەپی پێش دەخست و ئـەنجا دەیوت : (**بِسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ** / بەناوی خـواوە و سـەلام لەسـەر پێغەمبـەری خـوا ، خوایە لـە تاوانـەکانم خۆشـبە و دەرگاکـانی فـەزڵ و چاکەی خۆتم بۆ بکەرەوە)[1] .

هەروەها لە کاتی ڕۆیشتنە دەرەوە لە مزگەوت هانیداوە بۆ وتنی : (**اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**)[2] .

واتە : خوایە بمپارێزە لە شەیتانی دەرکراو لە رەحمەت و میهرەبانی .

❁ ❁ ❁

[1] صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٧٧١) .

(٢) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٧٧٣) .

کاروکردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژدا :

(هَدیهُ ﷺ فِي الصَّلَاة)

نوێژ ئۆقرەی چاوەکان و مایەی ئارامی و هانابۆلابراوی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بوو لە کاتی ناڕەحەتی و بارودۆخە ناهەموارەکاندا[١] ، وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتێك کە هەڵدەسا بۆ نوێژ ناو دەمی پاك و خاوێن دەکردەوە بە سیواك[٢] ، وە ڕووەو بەربەستێك (سُـتْرَة) نوێژی دەکرد و لێیشی نزیك دەبوویەوە[٣] ، وە حەربەیەکی لە پێشەوەی خۆی وەکو بەربەستێك (سُتْرَة) دادەنا و ڕووەورووی نوێژی دەکرد[٤] ، وە فەرمانیشی کردووە بە نوێژگەر کە نەهێڵێت هیچ کەسێك لە پێشەوەی تێپەڕببێت و فەرمانیشی کردووە بە پاڵپێوەنانی[٥] .

---

(١) صحيح سنن أبـي داود رقم : (١٣٢١) و (٤٩٨٨) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٢٤٢) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (٤٧٤) وصحيح مسلم رقم : (١١٣٤) .

(٤) صحيح مسلم رقم : (١١١٥) .

(٥) صحيح مسلم رقم : (١١٢٨) .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) رووی دەكرد لە قیبلـە و پاشـان دەیـوت : (اللَّهُ أَكْبَر)[١] و هـەردوو دەسـتی بـەرز دەكـردەوە تاوەكو كنارەكانی هەردوو گوێی و لە ئاست هەردوو شانی و پەنجەكانی دەكردەوە و ناوەوەی هەردوو دەستی روودەكرد لە قیبلە[٢] ، پاشان ناو لەپی دەسـتی ڕاسـتی دەخـستەسەر پشتی دەستی چەپی و لەسەر سنگی دایدەنا[٣] ، وە سەیری شوێنی سوجدەكەیی دەكرد ـ وە چاوی لە شوێنی سوجدەكەی تێنەدەپەڕاند تاوەكو لە نوێژەكەی دەبوویـەوە[٤] ـ ، پاشـان نوێژەكەیی دەستپێدەكرد و دەیوت : (اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِـــي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِـــنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنْ الدَّنَسِ ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ)[٥] / **خوایە نێوان مـن و تاوانـەكانم دوور بخەرەوە هـەروەكو چـۆن نێـوان ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئـاوات**

---

[١] صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٨٠٣١) .

[٢] صحيح مسلم رقم : (٨٥٩) و (٨٦٤) .

[٣] صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٧٥٩) .

[٤] السنن الكبرى للبيهقي رقم : (١٠٠٠٨) ومستدرك الـــحاكم رقم : (١٧٦١) وانظـــر صـــفة صـــلاة النبـــي (ﷺ) للألبانـــي ص : (٨٩) .

[٥] صحيح البخاري رقم : (٧١١) .

دوور خـستووەتەوە ، خوایـە پـاكم بكـەرەوە لـە تاوانـەكانم هەروەكـو چۆن جلێـكی سـپی پـاك وخـاوێن دەكرێتـەوە لـە چڵك و لەكـە و پەڵـە ، خوایە بمشۆ لـە تاوانـەكانم بـە ئـاو و بەفر و تەرزە) .

وە پێغەمبـەر (ﷺ) پـەنای دەگـرت بـە خـوا و دەیـوت : (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِـــهِ وَنَفْثِهِ[(١)] / پەنا دەگـرم بـە خـوای بیسەر و زانـا لـە شـەیتانی دەركراو لە رەحمەتی خوا لە وەسوەسـەی و توشـكردنی بـە خۆبەگەورەزانی و شیعری خـراپ) ، پاشـان (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)ی دەخوێند و دەنگـی پێهەڵنـەدەبڕی[(٢)] ، وە كاتێـك كە (فاتیحەی) دەخوێند ئایەت ئایەت دەیپچڕاند و دەیـوت : ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ ئەنجا دەوەستا و پاشان دەیوت : ﴿ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ ئەنـــجا دەوەستـــا و پاشـــان دەیـــوت : ﴿ مَـٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴾ ئـــا بـــەو شـــێوازە تـــاوەكو كۆتـــایی

---

(١) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٧٧٥) .

قوله : (مِنْ هَمْزِهِ) : أي : وسوستهِ ، وقيل : إصابته بالــجنون ، (وَنَفْخِهِ) : أي الكبر كـــأنَّ الشيطان ينفخ فيه بالوسوسة فيُعظِّمه في عينه ويُحقِّر الناسَ عنده ، (وَنَفْثِهِ) أي : الشعر الـــمذموم .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٧١٠) وصحيح مسلم رقم : (٨٨٨) .

سورەتەکە ، وە هەموو قورئان خوێندنەوەی پێغەمبـەر (ﷺ) ئاوەها بوو لەسەر هەموو ئایەتەکان ڕادەوەستا و نەیدەگەیاند بــە ئایەتەکــەی پــاش خــۆی[١] ، وە لــە خوێندنەوەکەیــدا پیتــەکانی درێژکردنــەوەی درێــژدەکردەوە[٢] ، وە کاتێـك کـە کۆتایی دەهێنا بە خوێندنەوەی (فاتیحە) دەیوت : (آمِـــین / خوایە وەڵامی دوعاکانم بـدەرەوە) و دەنگـی پێهەڵـدەبڕی و دەنگیـشی پێدرێـژدەکردەوە[٣] ، وە هەواڵیـشیداوە بـەوەی کـە هەرکەسێك (آمِـــین) وتنەکـەی یەکانگیرببێتـەوە لەگـەڵ (آمِین) وتنی فریـشتەکان ئـەوا خـوا لـە تاوانـەکانی پێشووی خۆشدەبێت[٤] .

وە پێغەمبەر (ﷺ) لە پاش (فاتیحە) لە نوێـژی بەیانیانـدا لە سـورەتەکانی (طِوَالُ الْمُفَـــصَّل)ی* دەخوێنـد لـە (سُـــورَة ق)ـەوە تـاوەکو (سُورَةَ الْمُرْسَـــلَات) ، وە شەسـت بـۆ سـەد

---

[١] صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٤٠٠٣) .

[٢] صحيح البخاري رقم : (٤٧٥٨) .

[٣] رواه البخاري في جزء "القراءة خلف الإمام" رقم : (١٤٤) .

[٤] صحيح البخاري رقم : (٧٤٧) .

* (سُـــمِّيَ الْمُفَصَّلَ لِكَثْرَةِ انْفِصَالِ سُـــــوَرِهِ) واتە : ناونراوە بە (الْمُفَـــصَّلَ) لەبـەر زۆری لەیەك دابڕانی سورەتەکانی .

ئایەتی تێدا دەخوێندەوە[(١)] ، وە هەندێك جاریش لە جگە لـە سـورەتەكانی (الْمُفَـــصَّل)ی تێـدا دەخوێنـدەوە[(٢)] ، وە لـە بـەیانیانی جومعـەدا لـە ركعـاتی یەكەمـدا سـورەتی (﴿الٓمٓ ، تَنزِيلُ﴾ الـــــسَّجْدَة)ی دەخوێنــد و لــە ركعــاتی دووەمیــشدا سورەتی (﴿هَلۡ أَتَىٰ عَلَى ٱلۡإِنسَٰنِ﴾)ی دەخوێند[(٣)] .

وە لە نوێژی نیوەڕۆیـشدا لـە دوو ركعـاتی یەكەمیانـدا لـە هــەر ركعاتێكـدا ئەنـدازەی سـی ئایــەتی دەخوێنـد ، وە لــە دووەكـەی كۆتاییـشدا لــە هــەر ركعاتێكـدا ئەنـدازەی پــانزە ئایەت یان نیوەی ئەو سی‌یەی دەخوێند .

وە لە نوێژی عەسریشدا لە دوو ركعاتی یەكەمیاندا لە هەر ركعاتێكــدا ئەنــدازەی پــانزە ئایــەتی دەخوێنــد ، وە لـــە دووەكەی كۆتاییشدا ئەندازەی نیوەی ئەوەی دەخوێند[(٤)] .

وە هەنـدێك جـاریش لـە دوو ركعـاتی كۆتـایی نیـوەڕۆ و عەسردا خوێندنەوەكـەیی كورت هــەڵدەهێنــا لەسەر خوێندنی

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٥٢٢) وصحيح مسلم رقم : (١٤٦٠) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (١٠٢٣) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٨٥١) .
(٤) صحيح مسلم رقم : (١٠١٣) .

(فاتيحه) ، وه هەندێك جار ئایەتەكانی دەدا بە گوێیاندا[(١)] .

وه لـه نوێـژی مەغریبـدا هەنـدێك جـار لـه سـورەتەكانی (قِصَارُ الْمُفَصَّل)ی دەخوێنـد[(٢)] لـه (سُورَة الضُّحَى)وه تـاوەكو (سُورَة النَّـــاس) ، وه هەنـدێك جـاریش لـه جگـه لـه (قِـــصَارُ الْمُفَصَّل)ی دەخوێند وەكو (الطُّور)[(٣)] و (الْأَعْرَاف)[(٤)] .

وه لــه نوێـژی عیشایـشدا لــه سـورەتەكانی (أَوَاسِـــــطُ الْمُفَصَّل)ی دەخوێنـد[(٥)] [لـه (سُورَةُ النَّبَأ)وه تـاوەكو (سُـــورَة اللَّيل)] .

وه كاتێـك كـه لـه خوێندنـەوەی قورئانەكـه دەبوویـەوە هەردوو دەستی بـەرز دەكـردەوە و دەیـوت (اللَّـــهُ أَكْبَـــر) و ركوعی دەبرد[(٦)] ، وه هەردوو لەپی لەسـەر هـەردوو ئـەژنۆی دادەنا[(٧)] وەكو ئەوەی كـه مـشتی پێیانـەوه گرتبێـت[(٨)] ، وه نێوان پەنجەكانیشی دەكردەوە[(٩)] ، وه هەردوو ئانیشكەكانی

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٧٤٣) وصحيح مسلم رقم : (١٠١١) .

(٢) صحيح سنن النسائي رقم : (١٠٥٤) و (١٠٥٥) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (٧٣١) .

(٤) صحيح البخاري رقم : (٧٣٠) .

(٥) صحيح سنن النسائي رقم : (١٠٥٤) .

(٦) صحيح البخاري رقم : (٧٠٥) .

(٧) صحيح البخاري رقم : (٧٩٤) .

(٨) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٧٢٠) .

(٩) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٧٣١) .

دووردەخــستەوە لــە هــەردوو لاكەلەكــەی[١] **، وە پــشتی ڕادەخــست و ڕێــك وڕاســتی دەكــرد**[٢] **، وە ســەری بــەرز نەدەكردەوە و خواریشی نەدەكردەوە بەڵكو لـەو نێوەنـدەدا بوو**[٣] **، وە سێ جار دەیـوت :** (سُبْحَانَ رَبِّــيَ الْعَظِيم)[٤] **، وە هەندێك جاریش زیاتر لـەوە دووبـارەی دەكـردەوە و هەنـدێك جاریش بۆی زیـاد دەكـرد و دەیـوت :** (سُــبُّوحٌ قُــدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوح)[٥] **، هەروەها دەیوت :** (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَــا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي)[٦] **و لـە ركـوع و سـوجدەبردنیدا ئـەم دوعایەی زۆر دەوتەوە ، وە پێغەمبەر** (عَلَيــهِ الــصَّلَاةِ وَالــسَّلَام) **فەرموویەتی :** ((أَلَا وَإِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا ، فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ ، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِــدُوا فِــي الدُّعَاءِ فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُــمْ))[٧] **واتــە : بـزانن مـن ڕێگـریم لێكراوە لە كاتی ركوع و سوجدەبردندا قورئـان بخـوێنم ، لـە ركوعـدا خـوای پـەروەردگاری تێـدا گـەورەڕاگرن ، وە لـە**

---

(١) صحيح سنن أبــي داود رقم : (٧٣٤) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٧٩٤) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (١١١٠) .
(٤) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٨٨٨) .
(٥) صحيح مسلم رقم : (١١١٩) .
(٦) صحيح البخاري رقم : (٧٦١) .
(٧) صحيح مسلم رقم : (١٠٧٤) .

سوجدەیـــشدا زۆر دوعابكــەن و بپاڕێنـــەوە چـــونكە شـــیاوی ئەوەیە كە وەڵامبدرێنەوە .

پاشان پێغەمبەر (ﷺ) پشتی لە ركوع بـەرز دەكـردەوە و دەیـوت : (سَـــمِعَ اللَّـــهُ لِمَـــنْ حَمِـــدَه) و لـە كـاتی پـشت ڕاستكردنەوەكەشیدا هەردوو دەسـتی بـەرز دەكـردەوە ، وە كە پشتی ڕاست دەبوویەوە بەڕاوەستانەوە دەیـوت : (رَبَّنَـــا وَلَكَ الْحَمْد)[1] و هەندێك جاریش بە بـێ پیتـی (وَ) و هەنـدێك جاریش وشەی (اللَّهُمَّ)ـەشی پێش دەخست لەگەڵ پیتـی (وَ) و هەندێك جاریش بە بـێ پیتـی (وَ)[2] ، وە پێغەمبـەر (عَلَيـــهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) فەرموویەتی : ((إِذَا قَالَ الْإِمَامُ "سَمِعَ اللَّـــهُ لِمَـــنْ حَمِدَهُ" فَقُولُوا : "اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ))[3] واتـە : كاتێـك پێـشنوێژ وتی (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَه) ئێـوەیش بڵـێن : (اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَـــكَ الْحَمْـــــــد) چـــونكە بەڕاســـتی هەركەسـێك ئــەم وتەیــەی یەكانگیرببێتــەوە لەگــەڵ وتــەی فریـشتەكان ئــەوا خــوا لــە تاوانەكانی پێشووی خۆشدەبێت ، وە بێدەنگیش بـووە لـەو

---

(1) صحيح البخاري رقم : (٧٥٦) .
(2) صحيح البخاري رقم : (٤٢٨٤) .
(3) صحيح البخاري رقم : (٧٦٣) .

كەسەی كە لە پاش ئەوە وتویەتی : (حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ) و فەرموویەتی : ((رَأَيْتُ بِضْعَةً وَثَلَاثِينَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا أَيُّهُمْ يَكْتُبُهَـــــا أَوَّلُ))[١] واتــە : ســی و شــەش فریــشتەم بینــی دەستپێشخەریان دەكرد كامیـان یەكـەم كـەس بینووسێت ، وە هەندێك جار ئەمەشی بۆ زیاد دەكرد : (مِـــلْءَ الـــسَّمَوَاتِ وَمِلْءَ الْأَرْضِ ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ)[٢] .

پاشـان دەیـوت (اللَّـــهُ أَكْبَـــر) و دادەبـەزی و سـوجدەی دەبرد[٣] ، وە لووت و توێڵی (نێوچاوانی) جێگیر دەكرد لـە زەوی[٤] ، وە خـــۆیی دەدا بەســـەر هـــەردوو لەپیـــدا و رایدەخستن[٥] ، وە پەنجەكانی هەردوو دەستی یەكدەخست و روویـانی دەكـرد رووەو قیبلـە[٦] ، وە هــەردوو دەسـتی لــە ئاستی هەردوو شانی دادەنا[٧] و هەندێك جـاریش لـە ئاسـتی هــەردوو گـوێی[٨] ، وە هــەردوو ئــەژنۆی و سـنگی هــەردوو پـــێی جــێگیر دەكــرد لـــە زەوی[٩] ، وە ســـەرپەنجەكانی

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٧٦٦) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (١٠٦٧) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٧٧٠) .
(٤) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٧٣٤) .
(٥) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٨٦٣) .
(٦) سنن البيهقي رقم : (٢٥٢٦) و (٢٥٢٧) .
(٧) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٧٠) .
(٨) صحيح سنن النسائي رقم : (٢٥٢٢) .
(٩) سنن البيهقي رقم : (٢٤٧٥) وصححه الألبانـــي .

ڕوودەکرد لـە قیبلـە[١] **، وە نێـوان هـەردوو ڕانـی و هـەردوو قاچی دووردەخستەوە ، هەروەها نێوان هەردوو ڕانی و سکی دووردەخستەوە ، وە هەردوو بـازووی لـە هـەردوو لاکەلـەکی دووردەخستەوە تاوەکو سپیایی هەردوو بنباڵی لە پشتەوەی دەردەکـەوت**[٢] **، وە لـە سـوجدەکەیدا سـێ جـار دەیـوت :** (سُبْحَانَ رَبِّــيَ الأَعْلَى)[٣] **، وە هەنـدێك جـاریش لـەوە زیـاتر دووبـارەی دەکـردەوە ، وە ئـەو زیکرانەشـی دەوت کـە لـە زیکرەکـانی رکوعـدا باسمـان کـردن ، وە دوعـای دەکـرد و دەپاڕایەوە و دەیـوت :** (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ : دِقَّهُ وَجِلَّهُ ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ ، وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ)[٤] / **خوایە لـە هـەموو تاوانـەکانم خۆشبە : بچوك و گـەورەی ، ئـەوەڵ و ئـەخیری ، ئاشـکرا و نهێنیی) ، هەروەها دەیوت :** (اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ ، وَبِكَ آمَنْتُ ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَــمْعَهُ وَبَصَرَهُ ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْــخَالِقِينَ)[٥] **، هەروەها دەیـوت :**

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٧٩٤) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٣٨٣) وصحيح مسلم رقم : (١١٠٥) وسنن البيهقي رقم : (٢٥٣٤) .

(٣) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٨٨٨) .

(٤) صحيح مسلم رقم : (١٠٨٤) .

(٥) صحيح مسلم رقم : (١٨٠٩) .

(اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ)[1] ، **وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) فەرموویەتی :** ((أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ))[2]

واتە : كاتێك عەبد نزیكترە لە خوای پەروەردگاری كە لە سوجدەدایە بۆیە زۆر دوعابكەن و بپاڕێنەوە .

پاشان لە سوجدە سەری بەرز دەكردەوە لەگەڵ وتنی : (اللَّهُ أَكْبَر)[3] **تاوەكو بە دانیشتنەوە ڕێك و ڕاست دەبوویەوە ، وە قاچی چەپی ڕادەخست و لەسەری دادەنیشت و قاچی ڕاستیشی جێگیر دەكرد لە زەوی و پەنجەكانی پێی ڕاستی ڕوودەكرد لە قیبلە[4] ، وە هەردوو لەپی لەسەر هەردوو ڕانی یان لەسەر هەردوو ئەژنۆی دادەنا و دەیوت :** (رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَارْفَعْنِي وَاهْدِنِي وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي[5] / **پەروەردگارە لێم خۆشبە و ڕەحمم پێبكە و كەموكوڕیەكانم پڕكەرەوە و بەرزم كەرەوە و ڕێنماییم بكە و بێوەیم بكە و**

---

(1) صحيح مسلم رقم : (١٠٩٠) . (٢) صحيح مسلم رقم : (١٠٨٣) .
(3) صحيح البخاري رقم : (٧٧٠) . (٤) سنن البيهقي رقم : (٢٤٧٦) وصحيح سنن النسائي رقم : (١١٥٨) . (٥) صحيح سنن أبي داود رقم : (٨٥٠) وصحيح سنن الترمذي رقم : (٢٨٤) .

رزقورۆزیم بده) ، وه هەندێك جاریش دەیوت : (رَبِّ اغْفِرْ لِي ، رَبِّ اغْفِرْ لِي[١] / پـەروەردگاره لـێم خۆشـبه ، پـەروەردگاره لێم خۆشبه) ، وه دانیشتنی نێوان هەردوو سوجدەكەی درێـژ دەكـردەوه تـاوەكو نزیـك دەبوویـەوه لـه سـوجدەكەی[٢] ، پاشان سوجدەی دەبردەوه و ئەوەی تێدا ئەنجامدەدا كه لـه سوجدەی یەكەمدا ئەنجامیـدەدا ، پاشـان هەڵدەسـایەوه بـۆ ركعاتی دووەم .

وه سەبارەت به دانیشتنی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ شایەتومان و تەحیات : ئەوا لەپی ڕاستی لەسەر ڕانی یان ئـەژنۆی ڕاسـتی دادەنـا و بـه پەنجـەی شـایەتومانی ئامـاژەی دەكـرد رووەو قیبله[٣] ، وه دەیجوڵاند و دوعای پێدەكرد و دەپاڕایەوه[٤] ، وه چاویـشی تێـدەبڕی و سـەیری دەكـرد[٥] ، وه بـاقی تـری پەنجەكانی دەستی ڕاستی هەر هـەموویانی دەنوقانـد[٣] یـان ئەڵقەیەكی دەكرد به پەنجه گەوره و پەنجه ناوەڕاستینەی[٦] ،

---

(١) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٨٩٧) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٧٨٦) وصحيح مسلم رقم : (١٠٥٧) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (١٣١١) . (٤) صحيح سنن النسائي رقم : (٨٨٩) .
(٥) صحيح سنن النسائي رقم : (١١٦٠) . (٦) صحيح سنن النسائي رقم : (١٢٦٨) .

وە لەپی چەپیشی لەسەر ڕانی یان ئـەژنۆی چـەپی دادەنـا و ڕایدەخست لەسەری[(١)] .

وە بە چەند شێوازێکی هەمەجۆر شایەتومان و تـەحیاتی دەوت ، لەوانـە : (التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ ، الـــسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِـــيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْـــدُهُ وَرَسُـــــولُهُ)[(٢)] ، پاشـان صـەڵاواتی‌دەدا لەسـەر خـۆی بـەو شێوازانەی کـە هـاتوون لەوانـە : (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْـــتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ)[(٣)] .

وە پێغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) کاتێـك کـە هەڵدەسـایەوە بۆ ڕکعاتی سـێیەم دەیـوت (اللَّهُ أَكْبَر) و هـەردوو دەستیـشی بـــەرز دەکـــردەوە[(٤)] ، وە کـــاتێکیش کـــە دادەنیـــشت بـــۆ شـــایەتومان و تـــەحیاتی کۆتـــایی هـــەمان ئـــەو کارانـــەی

---

(١) صحيح مسلم رقم : (١٣٠٩) و (١٣١١) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٧٩٧) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (٣١٩٠) .

(٤) صحيح البخاري رقم : (٧٠٦) و (٧٥٦) .

ئەنجامــدەدا كــە لــە شــايەتومان و تــەحياتى يەكەمــدا ئەنجاميانيدەدا تەنها ئەوە نەبێت كە بە شێوازى (تــەوەڕوك) دادەنيشت و پێى ڕاستى جێگير دەكرد لـە زەوى[١] و پــێى چەپيــشى دەخــستە ژێــر ڕان و قاچــى ڕاســتيەوە[٢] ، وە دەيفـەرموو : ((إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنْ اَلتَّشَهُّدِ الآخِرِ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّه مِنْ أَرْبَعٍ يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّــي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ[٣] ، ثُمَّ يَدْعُو لِنَفْسِهِ بِــمَا بَدَا لَــهُ[٤])) واتــە : ئەگـەر يەكێك لە ئێوە لـە شـايەتومان و تـەحياتى كۆتـايى بوويـەوە ئەوا با پەنا بگرێت بە خوا لە چوار شـت و بڵێـت : (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ / خوايـە مـن پـەنات پێدەگـرم لە سزاى دۆزەخ ، وە پەناشـت پێدەگـرم لە سـزاى ناو گۆڕ ، وە پەناشـت پێـدەگرم لـە فيتنـە و تاقيكردنـەوەى ژيــان و مــردن، وە پەناشــت پێــدەگرم لــە فيتنــە و

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٧٩٤) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (١٣٠٧) .
[٣] صحيح مسلم رقم : (١٣٢٦) .
(٤) صحيح سنن النسائي رقم : (١٣١٠) .

تاقیكردنەوەی دەجالی چاو سڕاوە) ، پاشان دوعا بۆ خۆی دەكات و دەپاڕێتـەوە بـەوەی كـە بـۆی دەردەكـەوێت باشـە بۆی .

وە (ئەبو بەكر)یشی (رَضِیَ اللهُ عَنْهُ) فێركردووە كە بڵێت : (اللَّهُـــمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا ، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِـــي ، إِنَّك أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ)[1] .

واتە : خوایە من زوڵم و ستەمێكی زۆرم لە خۆم كردووە ، وە هـیچ كەسـێكیش لـە تاوانـەكان خۆشـنابێت جگـە لـە تـۆ نەبێت ، بۆیە لێم خۆشببە لێخۆشبوونێك لە لایەن خۆتـەوە و ڕەحمم پێبكە ، بەڕاستی تۆ لێخۆشبوو و بە بەزەییت .

وە ئامۆژگـاری (مُعَـــاذ)یـشی (رَضِیَ اللهُ عَنْهُ) كـردووە كـە لـە دوای هەموو نوێژێكەوە بڵێت : (اللَّهُمَّ أَعِنِّـــي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُـــكْرِكَ وَحُـــسْنِ عِبَادَتِـــكَ)[2] واتـە : خوایـە یارمـەتیم بـدە لەسـەر زیكركردن و شوكركردن و چاكێتی پەرستنت .

وە كۆتا شت كـە پێغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالـــسَّلَام) لـە نێـوان تەحیات و سەلامدانەوەدا وتبێتی ئەمەیـە : (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٧٩٩) .

(٢) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (١٥٢٤) .

قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ ، لَـــا إِلَـــهَ إِلَّـــا أَنْتَ)[١] .

واته : خوایه لێم خۆشببه لـەوەی کـه پێشم خـستووه و لەوەش که دوام خستووه ، وه لەوەش که شـاردوومەتەوه و لەوەش که ئاشکرام کردووه ، وه لەوەش که ڕۆچووم تێیدا و سنوورم تێدا بەزاندووه ، وه لەوەش که تۆ زاناتری پـێی لـه من ، خوایه تۆ پێشخـەر و تۆش دواخەریت ، هیچ پەرستراوێك نىیه شایستەی پەرستن بێت تەنها تۆ نەبێت .

پاشان پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) بەلای ڕاستیدا سەلامی دەدایـەوه و دەیـوت : (الـــسَّلَامُ عَلَـــيْكُمْ وَرَحْمَـــةُ اللَّـــه) و لایـدەکردەوه تـاوەکو سـپیایی گۆنـای ڕاسـتی دەبینـرا ، وه بـەلای چەپیـشیدا و دەیـوت : (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّـــه) و لایدەکردەوه تاوەکو سپیایی گۆنای چەپی دەبینرا[٢] .

❁ ❁ ❁

---

[١] صحيح مسلم رقم : (١٨٠٩) .

[٢] صحيح مسلم رقم : (١٣١٥) وصحيح سنن أبـــي داود رقم : (٩٩٨) .

کاروکردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە زیکرەکانی دوای نوێژ :

(هَدِيهُ ﷺ فِي الأَذكَارِ بَعْدَ الصَّلَاة)

وە کاتێـك کـە پێغەمبــەر (ﷺ) ســەلامی دەدایــەوە لــە نوێژەکەی سێ جار دەیـوت : (أَسْتَغْفِرُ اللَّه) پاشـان دەیـوت : (اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ الـــسَّلَامُ ، تَبَارَكْـــتَ يَـــا ذَا الْجَلَـــالِ وَالْإِكْرَام)[١] ، پاشان دەیوت : (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْـــجَدِّ مِنْـــكَ الْجَدُّ)[٢] ، (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْـــكُ وَلَـــهُ الْـــحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّه ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ ، لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَـــهُ الثَّنَـــاءُ الْحَسَنُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُون)[٣] ، وە دەیوت : (رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ)[٤].

وە پێغەمبەر (ﷺ) هانی ئوممەتەکەشیداوە بۆ ئەوەی کە لە پاش هەموو نوێژێك سی‌وسێ جـار بڵـێن : (سُبْحَانَ اللَّه) و

---

(١) صحيح مسلم رقم : (١٣٣٣) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٨٠٨) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (١٣٤٤) .
(٤) صحيح مسلم رقم : (١٦٤٠) .

سی‌وسێ جاریش بڵێن : (الْــحَمْدُ لِلَّه) و سی‌وسێ جاریش بڵێن : (اللَّهُ أَكْبَر) و له ته‌واوی سه‌ده‌كه‌شدا بڵێن : (لَا إِلَهَ إِلَّــا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْــحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) وه‌ هه‌واڵیشیداوه‌ كه‌ پاداشتی ئه‌وه‌ بریتی‌یه‌ له‌ : (غُفِرَتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْــرِ)[1] واته‌ : خوا له‌ تاوانه‌كانی خۆشده‌بێت ئه‌گه‌ر چی وه‌كو كه‌فی ده‌ریایش بێت .

وه‌ پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌نگی به‌رزده‌كرده‌وه‌ به‌ خوێندنه‌وه‌ی زیكره‌كان[2] ، وه‌ به‌ ده‌ستی ته‌سبیحاتی هه‌ژمار ده‌كرد[3] ، وه‌ هه‌واڵیشیداوه‌ به‌وه‌ی كه‌ : ((مَنْ قَرَأَ آيَةَ اَلْكُرْسِيِّ دُبُرَ كُــلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَــمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ الْــجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَــمُوْتَ))[4] واته‌ : هه‌ركه‌سێك له‌ پاش هه‌موو نوێژێكی فه‌رز (آيَــةُ اَلْكُرْسِي) بخوێنێت ئه‌وا هیچ شتێك نابێته‌ به‌ربه‌ست بۆی له‌ چوونه‌ ناو به‌هه‌شت ته‌نها ئه‌وه‌ نه‌بێت كه‌ بمرێت .

وه‌ فه‌رمانیشی كردووه‌ به‌ خوێندنه‌وه‌ی سوره‌ته‌كانی : ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ﴾ ، ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ ، ﴿قُلۡ هُوَ

[1] صحيح مسلم رقم : (١٣٥١) .
[2] صحيح البخاري رقم : (٨٠٥) .
[3] صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٤٨٦) .
[4] صحيح الجامع الصغير رقم : (١١٤١٠) .

ٱللَّهُ أَحَـدٌ ﴾[١].

وە پێغەمبـەر (ﷺ) كاتێـك كـە نوێـژی بـەیانی دەكـرد و سەلامی دەدایـەوە دەیـوت : (اللَّهُمَّ إِنِّـــي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا ، وَرِزْقًا طَيِّبًا ، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا)[٢] **واتـە : خوایـە مـن داوای زانسـتی بەسـوود و ڕزق وڕۆزی حــەلاڵ و كــردەوەی قــەبوڵكراوت لـێ‌دەكەم .**

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاة وَالسَّلَام) **فەرموويـەتی :** ((مَنْ قَـــالَ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ وَيَثْنِـــيَ رِجْلَهُ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَالصُّبْحِ : "**لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ ، يُحْيِي وَيُمِيتُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ**" عَشْرَ مَرَّاتٍ كُتِبَ لَـــهُ بِكُلِّ وَاحِدَةٍ عَشْرُ حَسَنَاتٍ ، وَمُـــحِيَتْ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ ، وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ ، وَكَانَتْ حِرْزًا مِنْ كُلِّ مَكْرُوهٍ ، وَحِرْزًا مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، وَلَمْ يَـــحِلَّ لِذَنْبٍ يُدْرِكُهُ إِلَّا الشِّرْكَ ، وَكَانَ مِنْ أَفْـــضَلِ النَّاسِ عَمَلًا إِلَّا رَجُلًا يَفْضُلُهُ يَقُولُ أَفْضَلَ مِـــمَّا قَالَ))[٣].

واتــە : هەركەسـێك پـێش ئـەوەی كـە لـە شـوێنی خـۆی هەڵبـسێت و پـێش ئـەوەی قاچـی پێـچبداتەوە لـە شـێوەی

---

[١] صحيح سنن أبـــي دواد رقم : (١٥٢٥) .
(٢) صحيح سنن ماجه رقم : (٩٢٥) .
[٣] صحيح الترغيب والترهيب رقم : (٤٧٧) .

دانیشتن بۆ تەحیات خوێندن لە دوای هەردوو نوێژی مەغریب و بەیانی (١٠) جار بڵێت : (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ ، يُحْيِي وَيُمِيتُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ / هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا تەنهایە و بێ شەریکە ، موڵك و ستایش تەنها هی ئەوە ، خێر و خۆشی لە دەستی ئەودایە ، ژیان دەبەخشێت و دەشمرێنێت ، وە توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە) ئەوا خوای گەورە بە هەر دانەیەکیان دە چاکەی بۆ دەنووسێت و دە خراپەشی دەسڕێتەوە و دە پلەیش بەرزی دەکاتەوە و دەبێتە پارێزەریش بۆی لە هەموو خراپەیەك ، وە پارێزەریشە بۆی لە شەیتانی دەرکراو لە رەحمەتی خوا ، وە لەگەڵ ئەمەدا هیچ تاوانێکیش نی‌یە بتوانێت لەناوی بەرێت و بیفەوتێنێت تەنها شیرك نەبێت ، وە کردەوەی لە هەموو خەڵك باشترە تەنها پیاوێك لە ئەو باشترە کە لەوەی ئەو باشتر بڵێت .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) پارێزگاری دەکرد لە پێنج نوێژە فەرزەکان و هەواڵیشیداوە خوای گەورە لە ڕۆژ و

شەوێكدا فەرز و پێویستی كردوون لەسەر عەبدەكانی[(١)] ، وە هەواڵیشیداوە خوای گەورە پێنج نوێژە فەرزەكان دەكاتە هۆكاری سڕینەوەی هەڵە و تاوانەكان[(٢)] ، وە هەركەسێكیش ئەنجامیان بدات و جوانكار و چاكەكار بێت لە دەستنوێژ بۆ گرتن و خشوع و ركوعیان ئەوا دەبنە مایەی سڕینەوەی تاوانەكانی پێش خۆیان ئەگەر تاوانی گەورەی نەكردبێت[(٣)] ، وە هەواڵیشیداوە هەركەسێك واز لە نوێژ بێنێت ئەوا كوفری كردووە[(٤)].

وە هانیشیداوە بۆ نوێژی جەماعەت لە مزگەوت و فەرموویەتی : ((صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا ، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلْ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ ، [اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ] ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ ، وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّلَاةَ))[(٥)]

---

(١) صحيح سنن أبـي دواد رقم : (١٤٢٢) .
(٢) صحيح البخاري : (٥٠٥) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (٥٤٢) .
(٤) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٦٢١) .
(٥) صحيح البخاري رقم : (٦٢٠) وصحيح مسلم رقم : (١٤٧٦) .

واتە : نوێژی پیاوێك بـە جەماعـەت بیـست و پێـنج ئەوەنـدە دەبێتـــەوە لەبەرامبـــەر نوێـــژكردنی لـــە ماڵەكەیـــدا و لـــە بازاڕەكەیـدا ، ئـەوەیش بـەوە دەبێـت كـە ئەگـەر دەسـتنوێژ بگرێت و بە جوانی و ڕێكوپێكی دەسـتنوێژ بگرێـت و پاشـان دەربچێت بۆ مزگەوت و هیچ ئیش و كارێك دەرینـەكات تـەنها نوێژكردن نەبێت ، ئەوا هیچ هەنگاوێك نانێت ئیللا بە هۆیەوە پلەیـەك بـەرز دەبێتــەوە و بــە هۆیـشیەوە هەڵــە و تـاوانێكی دەسڕێتەوە ، وە كە نوێژی كرد بەردەوام فریشتەكان دوعای بۆ دەكەن ئەوەندەی كە ئەو لە شوێنی نوێژكەیدا بمێنێتـەوە و دەڵێن : خوایە ستایشی بكە و بە چاكە باسی بكە و خوایە لــێی خۆشـبە و ڕەحمـی پێبكـە ، وە بـەردەوام یـەكێك لـە ئێوە لە نوێژدایە ئەوەندەی كە چاوەڕێی نوێژ بكات .

وە بە دڵیشیدا هاتووە ماڵی ئـەو كەسانە بـسوتێنێت كـە ئامادەی نوێژی جەماعەت نابن لە مزگەوت[1] .

وە پێغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاة وَالسَّلَام) فەرموویـەتی : ((مَنْ صَــلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّــمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي

[1] صحيح البخاري رقم : (٢٢٨٨) وصحيح مسلم رقم : (١٤٨٨) .

جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّـــمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ))[1] واته : هەركەسێك نوێـژی عیـشا بكـات بـە جەمـاعـەت وەكـو ئـەوە وایـە نیـوەی شـەو هەســتابێت شــەونوێژی كردبێــت ، وە هەركەســێك نوێــژی بەیانیش بكـات بـە جەمـاعـەت وەكـو ئـەوە وایـە هـەموو شـەو هەستابێت شەونوێژی كردبێت .

وە هەواڵێشیداوە هەركەسێك نوێژی بەیانی و عەسر بكات ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە[2] .

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) پارێزگاری دەكرد لە نوێژە سوننەتە جێگیر و بەردەوامەكان (السُّنَنُ الرَّوَاتِب) ، قَالَ ابْــنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللهُ عَنهُــما) : ((حَفِظْتُ مِنْ النَّبِــيِّ (ﷺ) عَشْرَ رَكَعَــاتٍ : رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ فِي بَيْتِهِ ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ))[3] واتە : دە ركعاتم لـە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) لەبـەركردووە : دوو ركعات لە پێش نیوەڕۆ ، وە دوو ركعـاتیش لـە دوایـەوە ، وە دوو ركعــاتیش لــە دوای مــەغریب لــەماڵەكەیــدا ، وە دوو ركعاتیش لە دوای عیشا لە ماڵەكــەیدا ، وە دوو ركعاتیش لە

(1) صحيح مسلم رقم : (١٤٨٩) .
(2) صحيح البخاري : (٤٧٧) .
(3) صحيح البخاري : (١١٢٦) .

پێش نوێژی بەیانی .

وە هەندێك جاریش لە پێش نیوەڕۆ چوار ركعاتی دەكرد لە ماڵەكەیدا[١] .

وە لە سوننەتی مەغریبدا هـەردوو سـورەتی (الْكَافِرُون) و (الْإِخْلَاص)ی دەخوێند[٢] ، هەروەها هەندێك جار لە سوننەتی بەیانیـشدا هــەمان ئــەو دوو ســورەتەی دەخوێنــد[٣] ، وە هەندێك جاریش لە ركعاتی یەكەمدا ئەم ئایەتـەی دەخوێنـد : ﴿ قُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمۡ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّنۡهُمۡ وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ ١٣٦ ﴾ [البقــــرة] ، وە لـە ركعـاتی دووەمیـشدا ئـەم ئایەتـەی دەخوێنـد : ﴿قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ٦٤ ﴾[٤] [آل عمران] .

---

(١) صحيح البخاري : (١١٢٧) .

(٢) صحيح سنن الترمذي رقم : (٤٣١) .

(٣) صحيح مسلم رقم : (١٦٨٧) .

(٤) صحيح مسلم رقم : (١٦٨٨) .

وە پێغەمبەر (ﷺ) نوێژی سەرلەبەیانی (نوێژی زوحا)شی دەكرد[١] ، وە وەسێتیشی پێ كردووە بە (أَبُو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه)[٢] ، وە هەواڵیشیداوە ئەم نوێژە جێی ئەو هەموو خێر و صەدەقەیە دەگرێتەوە كە پێویستە لەسەر جومگەكانی لەش ڕۆژانە ئەنجامی بدەن[٣] واتە بەرامبەر بە (٣٦٠) صەدەقە كردنە .

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) پێش عەسر چوار ركعاتی دەكرد و نێوبەینی دەخستە نێوان هەر دوو ركعاتێكەوە[٤] ، وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا))[٥] واتە : خوا ڕەحم بەو كەسە بكات كە لە پێش عەسر چوار ركعات دەكات .

❁ ❁ ❁

---

(١) صحيح مسلم : (١٦٦٢) وصحيح سنن الترمذي رقم : (٤٧٤) .
(٢) صحيح البخاري : (١١٢٤) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (١٦٦٨) .
(٤) صحيح سنن الترمذي رقم : (٤٢٩) .
(٥) صحيح سنن الترمذي رقم : (٤٣٠) .

كردارو ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە زیكرەكانی بەیانیان و ئێوارانداد
(هَدِيهُ عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام فِي أَذْكَارِ الصَّبَاحِ وَالْمَسَاء)

پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) **كە نوێژی بەیانی دەكرد لە شوێنی نوێژكردنەكەی دادەنیشت زیكری خوای دەكرد تاوەكو خۆر هەڵدەهات**[١] **، وە پێغەمبەر (ﷺ) كە بەیانی بەسەردا دەهات دەیوت :** (اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا ، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ) **وە كە ئێوارەی بەسەردا دەهات دەیوت :** (اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا ، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ)[٢] .

هەروەها دەیوت : (أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ* الْمُلْكُ لِلَّه ، وَالْحَمْدُ لِلَّه ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذَا

---

[١] صحيح مسلم : (١٢٢٣) و (١٥٢٤) .
[٢] سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٦٢) .

* **بەیانیان ئەوە دەڵێت ، بەڵام ئێواران لە بری** ((**أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ** الْمُلْكُ لِلَّه ... رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي **هَذَا الْيَوْمِ** وَخَيْرَ مَا **بَعْدَهُ** ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي **هَذَا الْيَوْمِ** وَشَرِّ مَا **بَعْدَهُ** ...)) **دەڵێت** : ((**أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى** الْمُلْكُ لِلَّه ... رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي **هَذه اللَّيْلَة** وَخَيْرَ مَا **بَعْدَهَا** ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي **هَذه اللَّيْلَة** وَشَرِّ مَا **بَعْدَهَا** ...)) .

الْيَوْمِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهُ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذَا الْيَوْمِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ ، رَبِّ أَعُوذُ بِــكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّــارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ)[1].

هەروەها دەیوت : (أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الإِسْــلَامِ ، وَعَلَــى كَلِمَةِ الإِخْلَاصِ ، وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ (ﷺ) وَعَلَى مِلَّةِ أَبِيْنَــا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا ، وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) **وە کە ئێوارەی بەسەردا دەهات دەیوت :** (أَمْسَيْنَا عَلَى فِطْرَةِ الإِسْلَامِ ...)[2].

وە پێغەمبــەر (ﷺ) وازی لــەم دوعایانــە نــەدەهێنا کــە بەیانی بەسەردا دەهات و ئێوارەی بەســەردا دەهــات : (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْــأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي ، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي ، وَآمِنْ رَوْعَاتِــي ، اللَّهُمَّ احْفَظْنِــي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَــمِينِــي وَعَنْ شِــمَالِي وَمِنْ فَوْقِي ، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَــحْتِــي)[3].

وە کــە بــەیانی بەســەردا دەهــات و ئێــوارەی بەســەردا دەهات سێ جار دوعای دەکرد بەم وتەیــەی : (اللَّهُمَّ عَافِنِــي

---

[1] صحيح مسلم : (٦٨٤٦) . (٢) مسند الإمام أحمد رقم : (١٥٣٦٣) .

[3] صحيح سنن أبــي داود رقم : (٥٠٧٦) .

فِي بَدَنِي ، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي ، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِــي بَصَرِي ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)[1] .

وه هەواڵیشیداوه گەوره و سەروەری جۆر و شێوازەکانی داوای لێخۆشبوون ئەمەیە : (اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، خَلَقْتَنِــي وَأَنَا عَبْدُكَ ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْــتَطَعْتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي ، فَاغْفِرْ لِي ، فَإِنَّهُ لَــا يَغْفِــرُ الــذُّنُوبَ إِلَّــا أَنْــتَ) **وه هەرکەسێك بەدڵنیاییەوه ئەمه بڵێت و لەو ڕۆژەیدا یان لەو شەوەیدا بمرێت ئەوا ئەو کەسه له خەڵکی بەهەشتە**[2] **.**

وه هەواڵیشیداوه بەوەی کە خوێندنەوەی : ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ **و هەردوو پەناپێگیراوەکان** [﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ﴾ **و** ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾] **سێ جار لە بەیانیان و ئێواراندا بەسە بۆ هەموو شتێك**[3] **.**

---

[1] صحيح سنن أبــي داود رقم : (٥٠٩٢) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٥٩٤٧) .

[3] صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٥٧٥) .

وە هەواڵیشیداوە هەركەسێك لە بەیانیان و ئێواراندا سێ جار بڵێت : (بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) **ئەوا هیچ شتێك زیانی پێناگەیەنێت**(١) .

وە (ئەبو بەكر)یشی (رضي الله عنه) **فێركردووە كە لە بەیانیان و ئێواراندا بڵێت :** (اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ)(٢) .

وە ئامۆژگاری (فَاطِمَة)**ی كچیشی** (رضي الله عنها) **كردووە كە لە بەیانیان و ئێواراندا بڵێت :** (يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ ، أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ)(٣) .

وە پێغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی :** ((مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ يُمْسِي : **سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ** مِائَةَ مَرَّةٍ لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ))(٤)

---

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٣٨٨) .
(٢) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٣٩٢) .
(٣) سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٢٧) .
(٤) صحيح مسلم : (٦٧٨٤) .

واته : هەرکەسێك کاتێك کە بەیانی بەسـەردادێت و ئێـوارەی بەسەردادێت سەد جـار بڵێـت : (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِـــحَمْدِهِ) ئـەوا هیچ کەسێك لە ڕۆژی قیامەتدا باشتر لەوەی ئەوی نـەکردووە تەنها مەگەر کەسێك نەبێت کە هاووێنـەی ئـەوی وتبێـت یـان لەوە زیاتر ، وە هەواڵیشیداوە بەوەی کە ئـەم کـارە دەبێتـە هۆکـاری سـڕینەوەی هەڵـە و تاوانـەکانی ئەگـەر چـی وەکـو کەفـی دەریایش بێت[١] .

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویـەتی : ((مَنْ قَالَ : "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ" فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ ، كَانَتْ لَهُ عَدْلَ عَشْرِ رِقَابٍ ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ ، وَمُـــحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ ، وَكَانَتْ لَـــهُ حِرْزًا مِنْ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُـــمْسِيَ ، وَلَمْ يَـــأْتِ أَحَـــدٌ بِأَفْضَلَ مِـــمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ))[٢] .

واته : هەرکەسێك لە ڕۆژێکدا سەد جار بڵێت : (لَا إِلَهَ إِلَّـــا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْـــحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ئەوا بۆی وەکو ئەوە وایە کـە (١٠) کۆیلـەی ئـازاد

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٦٠٤٢) .
[٢] صحيح البخاري رقم : (٣١١٩) .

كردبێت ، وه (١٠٠) حەسـەنە و چاكەشـی بـۆ دەنووسـرێت ، وه (١٠٠) خراپەشـی لەسـەر دەسـڕێتەوە ، وه بـۆی دەبێتـە پارێزەر لـە شـەیتان ئـەو ڕۆژەی تـاوەكو ئێـوارەی بەسـەردا دێـت ، وه هـیچ كەسـێكیش باشـتر لـەوەی ئـەوی نـەكردووه تەنها مەگەر كەسێك نەبێت كە زیاتر لەوەی كردبێت .

ئەوەی كە تەنها لە بەیانیاندا دەوترێت

(مَا يُقَالُ فِي الصَّبَاحِ فَقَطْ)

وه پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویـەتی : ((مَـــنْ قَـــالَ إِذَا أَصْبَحَ : رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا ، وَبِالإِسْلامِ دِينًا ، وَبِـــمُحَمَّدٍ نَبِيًّـــا ، فَأَنَا الزَّعِيمُ لآخُذَنَّ بِيَدِهِ حَتَّـــى أُدْخِلَهُ الْـــجَنَّةَ))[(١)] .

واتـە : هەركەسێك بەیانیان بڵێت : ڕازیم بـەوەی كـە خـوا (ﷻ) پەروەردگارمە و ئیسلام ئاینمە و (مُـــــحَمَّد)یـش (ﷺ) پێغەمبەرە ، ئەوا من كەفیلی ئەوە دەكەم كـە دەسـتی بگـرم تاوەكو دەیخەمە بەهەشتەوە .

---

(١) سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٦٨٦) .

ئەوەی کە تەنها لە ئێواراندا دەوترێت

(مَا يُقَالُ فِي الْمَسَاءِ فَقَطْ)

وە پێغەمبەری خـوا (ﷺ) هەواڵیـداوە هەرکەسـێك کاتێـك کە ئێوارەی بەسەردا دێت سێ جار بڵێت : (أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ / پەنادەگرم بە وتە تـەواوەکانی خـوا لە شەڕ و خراپـەی ئـەوەی کـە دروسـتی کـردووە) ئـەوا ئـەو شەوە ژەهری پێوەدان زیانی پێناگەیەنێت[١] .

❁ ❁ ❁

---

[١] مسند الإمام أحمد رقم : (٧٨٩٨) .

کردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە خواردنی و خواردنەوەیدا

(هَدِيهُ عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام فِـي طَعَامِـهِ وَشَرَابِـهِ)

وە هەڵسوکەوت و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە خواردنـدا : ئەوەی کە هەبووە رەدی نەکردووەتەوە و زۆریشی نەکردووە بۆ دابینکردنی خواردنی نەبوو ، وە هـیچ شـتێك لـە خواردنـە پاك و حەڵاڵەکانی لـێنزیك نەکراوەتـەوە ئـیللا خواردوویـەتی مەگەر لە ناخەوە ئارەزوویی نـەکردبێت ئـەو کاتـە وازی لــێ دەهێنـا بـە بـێ ئـەوەی حـەرامی بکـات ، وە هـەرگیز هـیچ خـواردنێکی عەیبـدار نـەکردووە ئەگـەر حـەزی لــێ کردبێـت خواردوویـەتی ئـەگینا وازی لــێی دەهێنـا[١] ، وە وەسـف و ستایشی ئەو خواردنەی دەکـرد کـە دەیخـوارد بـە مەبەسـتی دڵڕاگرتنی ئەو کەسەی کە خستبوویە پـێش دەسـتی[٢] ، وە ئاکار و خووی پێغەمبەر (ﷺ) بریتی بوو لە خواردنی ئـەوەی کە لە بەردەستدا هەبوو ، ئەگەر هیچیشی دەست نەکەوتبایە ئەوا صەبری دەگرت تەنانەت لە برسـێتیدا بـەردی لـە سـکی

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٥٠٩٣) .

(٢) صحيح مسلم رقم : (٥٣٢٣) .

دەپێچا[١] ، وە ڕۆژ تا ئێوارە بەردەوام لە برسێتیدا خۆیی بەم لاولادا پلدەدا و خورمای خراپیشی دەست نەدەکەوت کە سکی پێ پڕ بکات[٢] ، وە مانگ لە سەرەتای دەرکەوتنیدا بۆ جاری یەکەم و دووەم و سێیەمیش دەبینرا کەچی لە ماڵەکانی پێغەمبەردا (ﷺ) ئاگر نەدەکرایەوە[٣] .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتێك کە دەڕۆیشتە ناو ماڵەکەی خۆی دەیوت : "ئایا خواردنتان لەلا هەیە؟" جا ئەگەر پێی بووترایە : نەخێر ، دەیوت : "من بەڕۆژووم"[٤] .

وە دووشەممان و پێنجشەممان بەڕۆژوو دەبوو[٥] ، وە لە هەموو مانگێکدا سێ ڕۆژ بەڕۆژوو دەبوو[٦] .

وە لە سەرەتای خواردنەکەیدا ناوی خوای دەهێنا و دەیوت : (بِـــسْمِ اللَّـــه) ، وە لە کۆتاییەکەشیدا سوپاس و ستایشی خوای دەکرد و دەیوت : (الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَغْنًـــى عَنْهُ رَبَّنَا)[٧] .

---

(١) مسند الإمام أحمد رقم : (١٤٢٢٠) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (٧٣٨٥) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٦٠٩٤) .
(٤) صحيح سنن أبـــي داود : (٢٤٥٧) .
(٥) صحيح سنن النسائي : (٢٣٦٤) .
(٦) صحيح مسلم : (٢٧٣٦) .
(٧) صحيح البخاري رقم : (٥١٤٢) .

وه پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ : "الْحَمْدُ للَّه الَّذي أَطْعَمَني هَذَا وَرَزَقَنيه منْ غَيْر حَوْلٍ منِّي وَلَا قُوَّةٍ" غُفرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ منْ ذَنْبه))[1] واته : هەركەسێك خواردنێكی خوارد و وتی : (الْحَمْدُ للَّه الَّذي أَطْعَمَني هَذَا وَرَزَقَنيه منْ غَيْر حَوْلٍ منِّي وَلَا قُوَّةٍ / سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی كە ئەم خواردنەی پێدام و كردی بە نسیبم بە بێ هیچ جوڵە و توانایەك لە منەوە) ئەوا خوا لە تاوانەكانی پێشووی خۆش دەبێت .

وه پێغەمبەر (ﷺ) بە سێ پەنجە خواردنی دەخوارد و كە لێ‌دەبوویەوە دەیانی لێسایەوە پێش ئەوەی كە بیانسڕێت[2] ، وە فەرمانیشی دەكرد كە بە دەستی ڕاست خواردن بخورێت و هەواڵیشیداوە كە شەیتان بە دەستی چەپی خواردن دەخوات و خواردنەوە دەخواتەوە[3] ، وە پێغەمبەر (ﷺ) بە پاڵدانەوە و ڕاكشان خواردنی نەدەخوارد[4] ، وە زۆربەی خواردنەكانی لەسەر زەوی بۆ دادەنرا ، وە ڕێگریشی كردووە لە خواردنەوە بە پێوە[5] ،

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٤٥٨) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (٥٢٦٥) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (٥٢٣٣) .
(٤) صحيح البخاري : (٥٠٨٣) .
(٥) صحيح مسلم رقم : (٥٢٤٦) .

وه زۆربــەی خواردنـــەوەکانی بــە دانیــشتنەوە بــووە[(١)] ، وە ئەگەر شـتێکی بخواردایەتـەوە ئـەوا لـە دەرەوەی دەفرەکـە سێ جار هەناسـەی دەدا و دەیفـەرموو : (إِنَّـــهُ أَرْوَى وَأَبْـــرَأُ وَأَمْرَأُ)[(٢)] واتــە : خواردنــەوە بــەم شـێوازە تینووشـکێنەرتر و بێزیانتر و ئاسانترە بۆ هەرسکردن .

وە پێغەمبــەر (ﷺ) دوعـای دەکـرد بـۆ ئـەو کەسـەی کـە خواردن یان خواردنەوەی پێ بدایەت بەم وتەیـەی : (اللَّهُـــمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِـــي وَاسْقِ مَنْ سَقَانِـــي[(٣)] / خوایە خواردن بدە بەو کەسـەی کـە خـواردنی پێدام و خواردنـەوەش بـدە بـەو کەسەی کە خواردنەوەی پێدام) ، وە دوعاشی دەکرد بۆ ئەو کەسەی کە میوانداریی دەکرد بەم وتەیـەی : (اللَّهُـــمَّ بَـــارِكْ لَـــهُمْ فِيمَا رَزَقْـــتَهُمْ وَاغْفِـــرْ لَـــــهُمْ وَارْحَمْهُـــمْ[(٤)] / خوایـە بەرەکەت و فەڕ بخەرە ناو ئەو ڕزق وڕۆزیـەی کـە بـە نـسیبت کردوون و لێیان خۆشبە و رەحمیان پێبکە) .

❁ ❁ ❁

(١) صحيح مسلم رقم : (٥٢٥٠) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (٥٢٥٥) .
(٣) صحيح مسلم : (٥٣٣٠) .
(٤) صحيح مسلم رقم : (٥٢٩٦) .

كردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە جلوبەرگی و ڕێکردنی و سواربوونی

(هَدِيهُ عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام فِي لِبَاسِهِ وَمَشيِهِ وَرُكُوبِهِ)

پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتێك کە جلی لەبەردەکرد دەیوت : (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ[1] / **سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە ئەم جلەی لەبەرکردم و کردی بە نسیبم بە بێ هیچ جوڵە و توانایەك لە منەوە) ، وە ئەگەر جلێکی نوێی لەبەربکردایەت ناوی دەهێنا بە ناوەکەی خۆی (سەروێن / عِمَامَة) یان (کراس / قَمِيص) یان (رِدَاء / لەخۆپێچ)** * **و ئەنجا دەیوت :** (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ ، أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ[2] / **خوایە سوپاس و ستایش بۆ تۆ کە ئەم جلەت لەبەرکردم ، داوای خێرەکەی و خێری ئەوەش**

---

(1) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٤٠٢٥) . (٢) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٤٠٢٢) .

* (الرِّدَاء / لەخۆپێچ) پۆشاکێکە نیوەی لای سەرەوەی لەشی مرۆڤ دادەپۆشێت ، بۆ نموونە ئەو پارچە خاولییەی کە لە کاتی ئیحرامدا بۆ عومرە و حەج کردن کە دەدرێت بەسەر هەردوو شان و پشت و سنگ و سکدا و لە ناووك بەرەو سەرەوەی لەشی پێدادەپۆشرێت پێی دەوترێت (الرِّدَاء / لەخۆپێچ) .

کە بۆی دروستکراوە لێت دەکەم ، وە پەناش دەگـرم بـە تـۆ لە خراپەکەی و خراپەی ئەوەش کە بۆی دروستکراوە) .

وە خۆشەویـسترین جـل بـەلای پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) بریتی بووە لە (کراس / قَمِــیص)[1] و (لەخۆپێـچی هێڵـدار / حِبَرة)[2] .

وە خۆشەویسترینی ڕەنگەکان بەلای پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ) بریتی بووە لە ڕەنگـی سـپی و فـەرموویـەتی : ((خَيْــرُ ثِيَابِكُمْ الْبَيَاضُ ، فَالْبَسُوهَا وَكَفِّنُوا فِيهَــا مَوْتَــاكُمْ))[3] واتـە : باشـترینی جلـەکانتان ڕەنـگ سـپیەکانە ، لەبـەریان بکـەن و مردووەکانتانیشی پـێ کفنپـۆش بکـەن ، وە پێغەمبـەر (ﷺ)

---

(١) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ : ((كَانَ أَحَبُّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْقَمِيصَ)) صـــحيح سنن أبـــي داود رقم : (٤٠٢٧) وصحيح سنن الترمذي رقم : (١٧٦٢) .

(قَمِيص / کراس) : پۆشاکێکی دووراوەیە دوو قۆڵپێداکەر و ملپێداکەرێکی هەیە کـە شێوەی دەچێتە سەر دشداشە کە ئێستا بەوە ناسراوە .

(٢) عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ : ((كَانَ أَحَبُّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْـــحِبَرَةَ)) صحيح البخاري رقم : (٥٤٧٦) وصحيح مسلم رقم : (٥٤٠٨) .

(حِبَرة / لەخۆپێچی هێڵدار) : جۆرە پۆشاکێکی لەخۆپێچراوی یەمەنـیـیە لـە لۆکـە کە چەندین هێڵی سووری تێدایە .

(٣) صحيح سنن ماجه رقم : (٣٥٦٦) .

حەزی لە ڕەنگی سووری تەواو نەبووە و قەدەغە و ڕێگریشی لـێکردووە[(١)].

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەعنەت و نەفرەتی کردووە لە پیاوێك کە جل لەبەر بکات لە شێوە و چۆنێتی و شێوازی جل لەبەرکردنی ئافرەت ، وە لەعنەت و نەفرەتیشی کردووە لە ئافرەتێك کە جل لەبەر بکات لە شێوە و چۆنێتی و شێوازی جل لەبەرکردنی پیاو[(٢)].

وە کاتێك کە پێغەمبەر (ﷺ) دوو پۆشاکی ڕەنگکراو بە ڕەنگی (عُصْفُر)ی* بینی بەسەر (عَبْدُ اللَّه بْـنُ عَمْـرِو بْـنِ الْعَاص)ـەوە فەرمووی : ((إِنَّ هَذِهِ مِـنْ ثِيَـابِ الْكُفَّـارِ فَلَا تَلْبَسْهَا))[(٣)] واتە : بەڕاستی ئەمە لە جل و پۆشاکی کافر و بێباوەڕەکانە بۆیە لەبەری مەکە .

وە ڕێگریشی کردووە لە جل و پۆشاکی ناوبانگدەرکردن[(٤)] ، هەروەها ڕێگریشی کردووە لە پۆشین و لەبەر کردنی

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٥٤٠٤) . (٢) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٤١٠٠) .

* (عُصْفُر) ڕەنگێکی سوور یان زەردی تایبەتە لە جۆرە ڕووەکێك دەردەهێنرێت و پۆشاکی پێ ڕەنگ دەکرێت .

(٣) صحيح مسلم رقم : (٥٤٠١) . (٤) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٤٠٣١) .

ئاورێشم و زێڕ بۆ پیاوان[١] ، وە ڕێگریشی كردووە لە پۆشاك شـــۆڕی و خـــشانی بـــە زەویـــدا بـــە مەبەســـتی فیـــز و خۆبەگـــەورەزانی[٢] و لـــە پۆشـــاك شـــۆڕیش بـــە ڕەهـــایی و فەرموویـەتی : ((مَا أَسْفَلَ مِنْ الْكَعْبَيْنِ مِنْ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ))[٣] واتـــە : ئـــەوەی كـــە لـــە خـــوارووی هـــەردوو قولـــەپێوە شـــۆڕدەبێتەوە لـــە (ئیـــزار* / پۆشـــاكی لـــەپێكراو) ئـــەوە لـــە ئاگردایـــە ، وە ئیزارەكـــەی پێغەمبـــەر (ﷺ) تـــاوەكو نیـــوەی قاچی (لاقی) بووە[٤] .

وە پێغەمبـــەر (ﷺ) كاتێـــك كـــە (كـــراس / قَمِـــــيص)ی لەبەربكردایـــەت بـــەلای ڕاســـتی دەســـتی پـــێدەكرد[٥] و فەرموویـەتی : ((إِذَا لَبِسْتُمْ وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ فَابْدَأُوا بِأَيَـــامِنِكُمْ))[٦]

---

(١) صحيح مسلم رقم : (٥٣٦١) . (٢) صحيح البخاري رقم : (٣٤٦٥) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (٥٤٥٠) .

* (الْإِزَار / ئیـزار) پۆشـاكێكە نیـوەی لای خـوارەوەی لەشـی مرۆڤـ دادەپۆشـێت ، بـۆ نموونە ئەو پارچە خاولییەی كە لە كاتی ئیحرامـدا بـۆ عـومرە و حـەج كـردن لـە نـاووك بەرەو خوارەوەی لەشی پێدادەپۆشرێت پـێی دەوترێـت (الْـــإِزَار / ئیـزار) ، وە ئەمـە شەرواڵ و پانتۆڵ و هەموو جل و پۆشاكێكی تریش دەگرێتەوە كە لە پێبكرێت یان لای خوارەوەی لەشی پێدابپۆشرێت .

(٤) رواه الترمذي في "شمائل الـــنبـــي (ﷺ)" وصححه الألبانـــي في "مختصر الشمائل" رقم : (٩٧) .

(٥) صحيح سنن الترمذي رقم : (١٧٦٦) . (٦) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٤١٤٣) .

واته : ئەگەر جلتـان لەبـەر کرد و دەستنوێژتان گرت ئـەوا بـەلای ڕاسـتتان دەسـت پـێبکـەن ، وە لـە کـاتی دامـاڵینی پۆشاکدا بەلای چەپ دەستی پێدەکرد ، وە بەهەمان شـێوە لە کاتی پێڵاو لەپێکردنیشیدا لای ڕاسـتی پـێش خـستووە و سەبارەت بە پێی ڕاست فەرموویـەتی : ((لِـتَكُنِ الْيُمْنَـى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرَهُمَا تُنْزَعُ))[1] واتـە : بـا یەکـەم جـار پـێی ڕاسـت پـێڵاوی لــەپێبکرێت و دوا جــاریش پــێڵاوی لەپێدابکەنرێت .

وە ڕێگریشی کردووە لە ڕێکردن بە یەك تاکە پێڵاوەوە[2] ، وە هەنـدێك جـاریش بـە پـێی پـەتی ڕێی کـردووە[3] ، وە پێغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) کاتێـك کـە ڕێی دەکـرد خێـرا دەڕۆیشت وەکو ئەوەی کە لە بەرزاییەکەوە شۆڕببێتەوە[4] ، وە کە ڕێی دەکرد بەهێز و گورج وگۆڵ ڕێی دەکرد و خۆیی نەدەخشاند بـە زەویـدا بـەڵکو کـۆی لەشـی لـە زەوی بـەرز دەکردەوە .

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٥٥١٧) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٥٥١٨) .
(٣) مسند الإمام أحمد رقم : (٢٣٨١٠) وانظر صحيح أبـي دواد : (٤ / ٢٠٦) وصحيح سنن أبـي دواد رقم : (٤١٦٢) .
(٤) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٦٣٧) .

وه پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) **كاتێك كه پێی دەخستە سەر شوێنی سواربوون بۆ سواربوونی وڵاخەكەی دەیوت :** (بِسْمِ اللَّه) ، **وه كه سەردەكەوت بەسەر پشتیدا دەیوت :** (الْـــحَمْدُ لِلَّه) **پاشان دەیوت :** ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقۡرِنِينَ ، وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ **پاشان سێ جار دەیوت :** (الْـــحَمْدُ لِلَّه) **پاشان سێ جار دەیوت :** (اللَّهُ أَكْبَـــر) **پاشان دەیوت :** ([سُبْحَانَكَ] اللَّهُمَّ إِنِّـــي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِـــــي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ)[1] .

❁ ❁ ❁

[1] صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٢٦٠٤) .

ڕەوشت و ئاكار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) له :
مامەڵەكردن لەگەڵ خەڵكدا
(أَخْلَاقُهُ وَهَدِيهُ ﷺ فِي التَّعَامُلِ مَعَ النَّاس)

پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕوومەت و ڕوخساری لە هەموو خەڵك جوانتر بوو ، وە لە هەموو خەڵكیش ئەخلاق و ڕەوشت جوانتر بوو[١] ، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) دەمشڕ و بەدكار نەبوو ئەمە نە خوو بوو تێیدا و نە زۆریشی لە خۆی دەكرد كە وابێت ، وە لە بازاڕەكانیشدا هات و هاواری نەدەكرد و پاداشتی خراپەی بە خراپە نەدەدایەوە بەڵكو لێدەبورا و چاوپۆشی دەكرد[٢] ، وە هەرگیز تۆڵەی بۆ خوودی خۆی نەدەكردەوە ئەگەر زوڵم و ستەمی لێبكرایەت مەگەر شتێك لە حەرامكراوەكانی خوا ئەتك بكرایەت و ئەنجامبدرایەت ، وە ئەگەر شتێك لە حەرامكراوەكانی خوا ئەتك بكرایەت و ئەنجامبدرایەت ئەوا لە هەمووان توندتر تووڕە دەبوو بۆ ئەوە[٣] ، وە سەرپشك نەكراوە لە نێوان دوو شتدا ئیللا

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٥٨٥٠) .

(٢) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٠١٦) .

[٣] صحيح مسلم رقم : (٦٠٠٤) .

ئاسانترینەكەیانی هەڵبژاردووە ئەگەر تاوان نەبووبێت[١] ، وە هەرگیز بە دەستی نەیداوە لە هیچ شتێك و نەشیداوە لە هیچ كۆیلە و ئافرەت و خزمەتكارێك ئیللا مەگەر لە كاتی جیهاد و تێكۆشـان لـە پێنـاوی خـوادا بووبێـت[٢] ، وە (أَنَــس ﷺ) فەرموویـەتی : ((خَدَمْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي : أُفٍّ قَطُّ ، وَمَا قَالَ لِي لِشَيْءٍ صَنَعْتُهُ : لِمَ صَنَعْتَهُ ؟ وَلَا لِشَيْءٍ تَرَكْتُهُ لِــمَ تَرَكْتَهُ ؟))[٣] واتە : دە ساڵ خزمـەتی پێغەمبـەری خـوام (ﷺ) كـردووە هـەرگیز پێمـی نـەوتووە : ئۆف ، وە سـەبارەت بـە شـتێكیش كـردبێتم پێمـی نـەوتووە : بـۆ ئەمـەت كـردووە ؟ هـەروەها بـۆ شـتێكیش وازم لێهێنابێـت و نـەمكردبێت پێمـی نەوتووە : بۆ ئەمەت وازلێهێناوە و نەتكردووە .

وە پێغەمبەری خـوا (ﷺ) ئەگـەر تەوقـەی بكردایـەت یـان ئەگەر پیاوێك تەوقەی لەگەڵدا بكردایەت ئەوا دەستی لـە نـاو دەسـتی دەرنـەدەهێنا تـاوەكو ئـەو پیـاوە خـۆی دەسـتی دەردەهێنا[٤] ، وە بە روومەت و روخسار و قسەكردنی رووی دەكـردە ئـەو كەسـەی كـە قـسەی لەگەڵـدا دەكـرد تـا ئـەو

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٣٣٦٧) .
[٢] صحيح مسلم رقم : (٦٠٠٤) .
[٣] صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٠١٥) .
[٤] صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٦٠٠٤) .

ئاستەی کە وا گومانی دەبرد ئەو خۆشەویسترینی خەڵکە بەلایەوە[١] ، وە (جَرِيـــر)ی کوڕی (عَبْـــدِ اللَّـــه) (رضي الله عنه) فەرموویەتی : ((مَا رَآنِي رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) مُنْذُ أَسْلَمْتُ إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِي))[٢] واتە : لەوەتەی کە موسڵمان بووم هیچ کاتێك پێغەمبەری خوا (ﷺ) منی نەبینیوە ئیللا پێکەنیوە و لێو بە خەندە بووە لە ڕوومدا .

وە (عَبْدِ اللَّه)ی کوڕی (الْحَــارِث) (رضي الله عنه) فەرموویەتی : ((مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ))[٣] واتە : هیچ کەسێکم نەبینیووە لێو بە خەندە بووبێت زیاتر لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە شێوەیەك قسەی دەکرد ئەگەر کەسێکی هەژمارکار بیویستایەت وتەکانی بژمێرێت ئەوا دەیانیژمارد[٤] ، وە قسەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕوون و یەکلا بوو هەرکەسێك گوێی لێبووبێت لێی تێگەیشتووە[٥] ، وە قسەی نەدەدا بەسەر یەکدا[٦] ، وە وتەیەکی سێ جار

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٥٦٨٠) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٢٨٧١) .
(٣) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٦٤١) .
(٤) صحيح البخاري رقم : (٣٣٧٤) .
(٥) صحيح سنن أبــي داود رقم : (٤٨٤١) .
(٦) صحيح البخاري رقم : (٣٣٧٥) .

دووبارە دەکردەوە بۆ ئەوەی ئەو وتەیەی لێ‌تێبگەن[١] ، وە ئەگەر شتێکی سەبارەت بە پیاوێك پێ‌بگەیشتایەت نەیدەوت : باشە بۆ فلان وای وتووە ، بەڵکو دەیوت : ئەوە بۆ خەڵکانێك واو وا دەڵێن[٢] .

وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە هەموو حاڵەتێکدا زیکری خوای دەکرد[٣] ، وە صەحابەکانی لە یەك مەجلیسدا سەد جار داوای لێخۆشبوونیان لێوە هەژمار کردووە و دەیوت : (رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ)[٤] ، وە فەرموویەتی : ((وَاللَّهِ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً))[٥] واتە : سوێند بە خوا من لە ڕۆژێکدا زیاتر لە حەفتا جار داوای لێخۆشبوون لە خوا دەکەم و تەوبەی بۆلا دەکەم .

وە زۆرترین دوعای پێغەمبەر (ﷺ) بریتی بوو لە : ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾[٦] ،

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٩٥) .
(٢) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٤٧٩٠) .
(٣) صحيح مسلم رقم : (٨٢٤) .
(٤) صحيح سنن أبـي داود رقم : (١٥١٨) .
(٥) صحيح البخاري رقم : (٥٩٤٨) .
(٦) صحيح البخاري رقم : (٦٠٢٦) .

هەروەها : (يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِــي عَلَى دِينِــكَ)[١] ، وە مەجلیسەکانی بەم وتەیەی کۆتـایی پێدەهێنـا : (سُــبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِــحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُــوبُ إِلَيْكَ)[٢] .

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) کەسێکی بە شەرم و حـەیا بـوو ، وە زۆر بـە شـەرم و حـەیاتر بـوو لـە کـچە عـازەب لـە ژووری پەردەپۆشراوی خۆیدا ، وە ئەگەر شتێکی پێناخۆش ببوایەت ئەوا لە روومەت و روخساریدا دەزانرا[٣] .

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) بەخشندەترینی خەڵك بووە و هەرگیز داوای هیچ شتێکی لێنەکراوە و وتبێتـی : نـیـە[٤] ، وە مـاڵی دەبەخـشی بەخـشینی کەسـێك کـە لـە فـەقیری و نەداری نەترسێت[٥] ، وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((لَوْ أَنَّ لِــي مِثْلَ أُحُد ذَهَبًا مَا سَرَّنِــي أَنْ يَأْتِــيَ عَلَيَّ ثَلَــاثُ لَيَالٍ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا شَيْءٌ أَرْصُدُهُ لِدَيْنٍ))[٦] واتـە : ئەگـەر بە وێنەی کێوی ئوحد زێڕم هەبێت ئەوا پێم خۆش نیـە سێ

---

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢١٤٠) .
(٢) صحيح سنن أبــي داود رقم : (٤٨٦١) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٥٧٥١) .
(٤) صحيح البخاري رقم : (٥٦٨٧) .
(٥) صحيح مسلم رقم : (٥٩٧٢) .
(٦) صحيح البخاري رقم : (٦٠٨٠) .

شەوم بەسـەردا بێـت شـتێکیم لـەلا مابێتـەوە مەگـەر شـتێك نەبێت کە هەڵیبگرم و ئامادەی بکەم بۆ بژاردنی قەرزێك .

وە پێغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالـــسَّلَام) پـشوودرێژترینی خـەڵك بووە ، کەسی وا هاتووە بۆلای کە زۆر بـە توونـدی جلـەکانی ڕاکێـشاوە بــە شــێوەیەك کــە شــوێنەواری لەســەر ملــی دەرکەوتووە و کـاری تێکـردووە و خـراپیش لەگـەڵی دواوە و پێغەمبەری خوایش (ﷺ) لای بەلادا کردووەتەوە و بزەیـەکی کردووە و فەرمانی کردووە بەوەی کە ماڵی پێبدرێت[١] .

وە پێغەمبــەر (ﷺ) ئــازاترینی خــەڵك بــووە ، تەنانــەت (بَـــرَاء)ی کـوڕی (عَـــازِب) (رضي الله عنه) کـە ناسـراوبووە کێـیە لـە ئازایەتیـدا دەفـەرموێت : "سـوێند بـە خـوا ئێمـە کاتێـك کـە جـەنگ و شــەڕ گــەرم و ســوور دەبــوو خۆمــان دەدایــە پــاڵ پێغەمبەری خواوە (ﷺ) و ئەومان پێش دەخـست و ئێمـە لـە پشتیەوە دەبووین ، وە کەسی ئازا لە ئێمـە ئـەو کەسـە بـوو کە لە کاتی جەنگدا لە پێغەمبەر (ﷺ) نزیك دەبوویەوە لەبەر زۆر نزیك بوونەوەی لە دووژمن"[٢] .

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٢٩٨٠) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (٤٥٩١) .

وه پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) فریادڕەس و هانـابۆلابراوی صەحابەکانی بـووه لـه کـاتی پێویـستیەکانیان ، قـەرزی بـۆ هەندێکیان بژاردووه وەکو (بِلَال ﷺ)(١) ، وه ژنی هێنـاوه بـۆ عازەبەکانیان(٢) ، وه ڕۆیشتووه تکا و ڕجا بکات بـۆ (جَـــابِر ﷺ) لای جوولەکەیەك و سێ جـار ڕۆیـشتووەتەوه بـۆلای بـۆ ئەوەی که قەرزەکـەی بـۆ دوابخـات(٣) ، وه ئـافرەت دەهـات بۆلای سکاڵا و گلەیی مێردەکەیی لەلا دەکرد ئـەویش گـوێی بـۆ دەگـرت(٤) ، وه پیـاو هـاتووه بـۆلای سـکاڵا و گلــەیی وشــترەکەیی لــەلا کـردووه کــه نالــەبار و ناڕەحــەت بـووه لەســەری ئــەویش هەســتاوه لەگــەڵی و ڕۆیــشتووه بــۆلای وشترەکەی و وشترەکەش سکاڵای لای پێغەمبەری خـوا (ﷺ) کردووه که خاوەنەکەی زۆر ئـیش و کـاری پێدەکـات و کـەم ئاڵفی پێدەدات(٥) ، تەنانەت ئاژەڵیش سـکاڵای کـردووه لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ ئەوەی که مافی بـۆ وەربگرێتــەوه و خوایش ڕاسـتی فـەرمووه : ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ

---

(١) صحيح البخاري وصحيح سنن أبـــي داود .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٢١٨٦) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٥١٢٨) .
(٤) صحيح البخاري .
(٥) مسند الإمام أحمد رقم : (١٧٥٦٥) وصحيح الترغيب والترهيب رقم : (٢٢٧٠) .

﴿١٠٧﴾ ﴾ [الأنبياء] واتە : ئەی پێغەمبەر ئێمە تۆمان نەناردووە ئیللا ڕەحمەتێك نەبێت بۆ هەموو جیهانیان .

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) كەسێكی خۆبەكەمزان بووە و خۆیی نەگرتووەتەوە لەوەی كە لەگەڵ بێوەژن و هەژار و كەمدەرامەتدا ڕێ بكات بۆ ئەوەی كە پێویستی بۆ دەربكات[1] ، وە ئافرەتێك هاتووە بۆلای و وتوویەتی : من پێویستیەكم پێت هەیە ئەویش فەرموویەتی : ((يَا أُمَّ فُلَانٍ انْظُرِي أَيَّ السِّكَكِ شِئْتِ حَتَّى أَقْضِيَ لَكِ حَاجَتَكِ)) واتە : ئەی دایكی فلان سەیربكە بزان كام ڕێگاوبانت دەوێت لەگەڵتدا دەبم تاوەكو پێویستیەكەت بۆ بەجێدێنم ، پێغەمبەر (ﷺ) لەگەڵیدا دانیشت تاوەكو پێویستیەكەیی بۆ بەجێهێنا[2] .

وە پێغەمبەر (ﷺ) بانگدەكرا بۆ نانی جۆ و ڕۆنێك كە لەبەر زۆری مانەوەی بۆنی گۆڕابوو ئەویش وەڵامی دەدایەوە و دەڕۆیشت[3] ، وە فەرموویەتی : ((لَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ ، وَلَوْ دُعِيتُ عَلَيْهِ لَأَجَبْتُ))[4] واتە : ئەگەر پێچكەی ئاژەڵێكم

(١) صحيح سنن النسائي رقم : (١٤١٤) .
(٢) صحيح مسلم رقم : (٥٩٩٨) .
(٣) رواه الترمذي في الشمائل رقم : (٣٢٦) .
(٤) صحيح البخاري رقم : (٤٨٨٣) .

به دیاری پیٚبدریٚت قەبوڵی دەکـەم ، وە ئەگـەر دەعـوەتیش بکریٚم بۆی وەڵام دەدەمەوە .

وە پیٚغەمبەر (ﷺ) قەڵغانیٚکی لای جوولەکەیەك بوو هەندە پارەی نەبوو کە لە بارمتەیی دەربازی بکات تاوەکو مرد[١] .

وە پیٚغەمبـەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالــسَّلَام) منـدالآنی دەلاوانـدەوە و یاری لەگەڵدا دەکـردن ، (أَنَس ﵁) فەرموویـەتـی : ((مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّــهِ ﷺ))[٢] واتـە : هـیچ کەسـیٚکم نـەبینیووە بـە ڕەحمـتر بـە خیٚـزان و منـداڵ لـە پیٚغەمبەری خـوا (ﷺ) ، وە بـەلای مندالآنـدا تیٚپـەڕ دەبـوو و سەلامیشی لـیٚدەکردن .

❁ ❁ ❁

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٢٧٥٩) .

(٢) صحيح مسلم رقم : (٥٩٨٠) .

ئاكار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە :
ماڵەکەی و لە خەوتنیدا
(هَدِيهُ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَفِي نَوْمِهِ)

بینای ماڵەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بریتی بوو لە خشت و بانەکانیشی بریتی بوون لە گەڵای دارخورما[١] ، وە ماڵەکانی تەنگ بوون بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) کاتێك کە بیویستایەت لە شەونوێژدا سوجدەبەرێت ئەوا سەرپەنجەکانی دەکرد بە لەشی (عائشة)دا (رضي الله عنها) و ئەویش هەردوو قاچی هەڵدەکرد و کاتێکیش هەڵبسایەتەوە ڕایانیدەخستەوە[٢] ، وە ئەو کەسەی کە دەڕۆیشتە ژوورەوە ئەگەر دەستی ببردایە بۆ سەقفی خانووەکەی ئەوا دەستی بەری دەکەوت ، وە پێغەمبەر (ﷺ) کاتێك کە دەڕۆیشتە ماڵەوە سەرەتا سیواکی دەکرد[٣] ، وە سەلامی دەکرد لەو کەسانەی کە تێیدا دەبوون ، وە بە شێوازێك سەلامی دەکرد کەسی خەوتووی بە ئاگانەدەهێنایەوە و کەسی بەئاگاش گوێی لێدەبوو[٤] ،

---

[١] صحيح البخاري رقم : (٤٣٥) .
[٢] صحيح البخاري رقم : (٣٧٥) .
[٣] صحيح مسلم رقم : (٥٩٠) .
[٤] صحيح مسلم رقم : (٥٣٣٠) .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيرَ الْمَوْلَجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ ، بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا ، وَبِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا ، وَعَلَى اللهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا ، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلَى أَهْلِهِ))[1] .

---

[1] رواه أبو داود رقم : (٤٤٣٢) (١٣ / ٢٩٢) ، السلسلة الصحيحة رقم : (٢٢٥) (١ / ٢٢٤) .

تێبینیەك : ئەم فەرموودەیە (ضـــعيف)ـــە ، زانای فەرموودەناس شێخ ئەلبانی ڕەحمەتی خوای لێبێت گەڕاوەتەوە لە تەصحیح كردنی و بە (صحيح) ژماردنی ، ئەوەیش لە پاش توێژینەوەیەكی ورد سەبارەت بە سەنەدی ئەم فەرموودەیە ، هەروەها فەرموودەناسی شاری مەدینەیش شێخ (عبد الـــمحسن العباد) خوا بیپارێزێت ئاماژەی بۆ ئەم تەراجوعەی شێخ ئەلبانی كردووە و خۆیشی بە فەرموودەیەكی (ضـــعيف)ی داناوە ، **بڕوانە** : سلسلة الأحاديث الضعيفة للألبانـــي رقم : (٥٨٣٢) (١٢ / ٧٣٠ ــ ٧٣٢) ، وشرح سنن أبـــي داود للشيخ عبدالـــمحسن العباد .

* وە دەكرێت لە بری ئەو زیكرە [كە فەرموودەكەی لاوازە] لە كاتی ڕۆیشتنە ژوورەوە بۆ ماڵ تەنها بڵێت (**بِسْمِ اللهِ**) بە بەڵگەی فەرموودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) : ((إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ **فَذَكَرَ اللهَ عِنْدَ دُخُولِهِ** ...)) ، پاشان سڵاوبكات لە خێزان و كەسوكاری و بڵێت : (**السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ**) ئەویش بە بەڵگەی ئەم فەرموودەیە :

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ (ﷺ) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ : ((ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَـــزَّ وَجَلَّ : ... ، **وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ** فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ)) رواه أبو داود رقم : (٢٤٩٦) وصححه الألبانـــي ، وأورده النووي في "الأذكار" تحت (**باب ما يقول إذا دخل بيته**) ثُـــمَّ قـــال : (ومعنَى "ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى" : أي صاحبُ ضمانٍ ، والضمان : الرعايةُ للشيء ... فمعناه : **أَنَّهُ في رعاية الله تعالى** ، وما أجزل هذه العطية ، اللهُّم ارزقناها) ، وراجع الـــمصادر لشرح هذا الـــحديث .

واتە : سێ كەس هەن هەموویان لە ئەستۆی خوای گەورەدان : ... ، وە پیاوێكیش بە سەلامكردنەوە دەڕواتە ناو ماڵەكەیەوە ئەویش لە ئەستۆی خوای گەورەدایە و دەیپارێزێت .

واتە : ئەگەر پیاو ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ ناو ماڵەکەی ئەوا با بڵێت : (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ ، بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا ، وَبِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا ، وَعَلَى اللهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا) ، ئەنجا با سڵاو بکات لە خێزان و کەسوکاری .

وە هەواڵیشیداوە ئەگەر کەسێك لە کاتی ڕۆیشتنە ژوورەوەی بۆ ماڵ و لە کاتی نانخواردنیدا زیکری خوای نەکرد ئەوا شەیتان هاوبەشی ئەو خێزانە دەکات لە شوێنی مانەوە و لە خواردنەکەشیان[1] .

وە پێغەمبەر (عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام) **کاتێك کە لە ماڵەکەی دەڕۆیشتە دەرەوە دەیوت :** (بِسْمِ اللهِ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ / **بە ناوی خواوە ، پشتم بە خوا بەست ، خوایە من پەنات پێدەگرم لەوەی کە خۆم گومڕا ببم یان کەسێکی تر گومڕام بکات ، یان پێم بخلیسکێت و بکەومە ناو هەڵەوە یان کەسێکی تر توشی پێخلیسکانم بکات و بمخاتە ناو هەڵەوە ، یان زوڵم و ستەم**

---

[1] صحيح مسلم رقم : (٣٧٦٢) .

لە كەسێك بكەم یان كەسێك زوڵم و ستەمم لـێ بكـات ، یـان خۆم كارێكی نەفامانە و نەزانكارانـە بكـەم یـان كەسـێكی تـر كارێكی نەفامانە و نەزانكارانەم لەبەرامبەردا بكات)[1] .

وە پێغەمبەر (ﷺ) هەواڵیشیداوە هەركەسێك بڵێـت : (بِسْمِ اللَّهِ ، تَوَكَّلْـــتُ عَلَى اللَّهِ ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) ئـەوا پـێی دەوترێت : (تـۆ هیدایەتـدرایت و خـەمی كاروبارەكانـت نـەبێت بـۆت ئاسـان دەكرێـت و پارێزراویـشیت لـە شـەڕ و خراپـە) و شەیتانیش خۆیی لـێلادەدات و لـێی دوور دەكەوێـتەوە[2] .

وە بە (عائشة رضي الله عنهـــا) وتراوە : ئایا پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لە ناو ماڵی خۆیدا چی دەكرد ؟ ئەویش فـەرمووی : ((كَـــانَ يَكُونُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ ، فَإِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ خَــرَجَ))[3] واتـە : لـە سـەروكاری خێزانەكـەی دەبـوو ، وە كـە بـانگی دەبیـست دەڕۆیشتە دەرەوە بۆ مزگەوت .

هەروەها (عائشة رضي الله عنهـــا) فەرموویەتی : ((كَانَ بَشَرًا مِنْ الْبَشَرِ : يَفْلِي ثَوْبَهُ ، وَيَحْلُبُ شَاتَهُ ، وَيَخْدُمُ نَفْسَهُ))[4] واتـە : پێغەمبـەر (ﷺ) مـرۆڤـێك بووە لە مرۆڤـەكان : پۆشاكـەیی دەوژنـی و

---

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٤٢٧) .
(٢) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٥٠٩٧) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٥٠٤٨) .
(٤) سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٦٧١) .

مێکەیی دەدۆشی و خزمەتی خۆیی دەکرد .

وە باشترینی خەڵك بووە بۆ خێزانی[(١)] و لە هەموو خەڵك هەڵسوکەوت و مامەڵەی باشترە بووە : هەر بۆیە گوێی دەگرت لە قسەوباسی دوورودرێژی (عائشة) لە کاتی باسوخواسی پاش عیشایان و قسەوباسەکەشی پێنەدەپچڕاند و لە پاش ئەوەیش دەیلاواندەوە[(٢)] ، وە پێشبڕکێی کردووە لەگەڵ (عائشة)دا و (عائشة) پێشیکەوتووە و ئەویش پێش (عائشة) کەوتووە[(٣)] ، وە کاتێك کە (عائشة) حەزی کرد سەیری مێردمنداڵە حەبەشیەکان بکات کاتێك کە لە ڕۆژی جەژندا یاریان دەکرد دەرفەتی پێدا لە پاشیەوە سەیر بکات تاوەکو (عائشة) بێزاربوو[(٤)] ، وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) پیاوێکی ئاسان بووە ئەگەر (عائشة رضي الله عنها) حەزی لە شتێك بکردایەت ئەوا پێغەمبەریش (ﷺ) دوای حەزەکەی ئەو دەکەوت[(٥)] ، وە پێغەمبەر (ﷺ) لای وشترەکەی دانیشتووە و ئەژنۆی داناوە

---

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٨٩٥) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٤٨٩٣) .

(٣) صحيح سنن أبـي داود رقم : (٢٥٨٠) .

(٤) صحيح البخاري رقم : (٤٩٣٨) .

(٥) صحيح مسلم رقم : (٢٩٣١) .

بۆ ئەوەی کە (صَفِيَّة)ی خێزانی (رضي الله عنها) پـێ ی بخاتـە سـەر ئـــەژنۆی پـــیرۆزی و ســـواری وشـــترەکە ببێـــت[1] ، وە خۆڕاگربووە لە ئاست غەیرەی خێزانەکانی و صەبر و ئـارامی لەسەر گرتوون و دەیلاواندنەوە[2] .

وە دۆشەك و جێ ی خەوتنەکەی پێغەمبەر (ﷺ) لە پێست و چەرم بووە کە توێکڵەی دارخورمای تێکرابوو بەهەمان شێوە سەرینەکەشـــی[3] ، وە جارێکیـــان پێغەمبـــەر (ﷺ) لەســـەر حەسـیرێك خـەوت تـاوەکو شـوێنەواری لەسـەر لاکەلەکـەی پـیرۆزی (ﷺ) دەرکـەوت[4] ، وە کاتێـك کـە دەڕۆیـشتەسەر جێ ی خەوتنەکەی هەموو شەوێك هەردوو لەپی کۆدەکردەوە و فووی دەکرد پێیانـدا و ئـەم سـورەتانەی تێـدا دەخوێنـدن : ﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ و ﴿ قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ ﴾ و ﴿ قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ﴾ پاشـان هـەردوو دەسـتی دەهێنـا بـەوەی کـە لـە توانایدا هەبوو لە لەشی ، سەرەتا بە هەردووکیان لە سەری و روخساری و پێشەوەی لەشی دەستی پـێ دەکرد ، سـێ جـار

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٢١٢٠) .
(٢) صحيح البخاري رقم : (٤٩٢٧) .
(٣) صحيح البخاري رقم : (٦٠٩١) و (٥٥٠٥) .
(٤) صحيح البخاري رقم : (٥٥٠٥) .

ئەوەی دەکرد[٥] ، هەروەها دەیـوت : (الْحَمْدُ للَّه الَّذي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا ، وَكَفَانَا وَآوَانَا ، فَكَمْ مِـــمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُئْوِي[١] / **سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە خواردن و خواردنەوەی پێـداین ، وە زیـان و خراپـەی لـێدوورخـستینەوە و جێگـای حەوانەوەی پێبەخشین ، چونکە چـەندین خـەڵك هەیـە هـیچ کەسێك نییـە زیـان و خراپـەیان لــێدووربخاتـەوە و پـەنایان بدات و جێگای حەوانەوەیان پێبـدات) ، هـەروەها پێغەمبـەر (ﷺ) کاتێك کە دەڕۆیـشتە سـەر جێگـای خەوتنەکـەی لـەپی ڕاستی دەخسته ژێر گۆنای ڕاستی و دەیوت :** (اللَّهُمَّ قِنِـــــي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ[٢] / **خوایه بمپـارێزه لـه سـزای خـۆت لەو ڕۆژەی کـە عەبـدەکانت زینـدوو دەکەیتـەوە) ، هـەروەها دەیوت :** (بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وَأَحْيَا[٣] / **خوایه بە ناوی تۆوە دەمرم و زیندوو دەبمەوە) ، وە بەسەر لای ڕاستیدا دەخەوت و دەیوت :** (اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْـــكَ ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَأَلْـــجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ ، رَغْبَـــةً وَرَهْبَـــةً

---

[٥] صحيح البخاري رقم : (٤٧٢٩) .

[١] صحيح مسلم رقم : (٦٨٣٢) .

(٢) صحيح سنن أبـــي داود رقم : (٥٠٤٧) .

[٣] صحيح البخاري رقم : (٥٩٦٥) .

إِلَيْكَ ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ ، آمَنْتُ بِكِتَابِــكَ الَّــذِي أَنْزَلْتَ ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ / **خوایە من گیانی خۆمم دایە دەستی تۆ ، وە ڕوومەتی خۆمم ڕوو كرد لە تۆ ، وە كاروباری خۆمم بە تۆ ڕاسپارد ، وە پشتم بە تۆ بەستووە ، بە مەبەستی وەدەست خستنی ئەوەی كە لە لای تۆیە لە خێر و پاداشت و پەناگرتنیش لە ئەوەی كە لە لای تۆیە لە سزا و عیقاب ، هیچ پەناگە و ڕزگاركەرێك نییە لە سزای تۆ تەنها خۆت نەبێت ، خوایە من باوەڕم هێناوە بەو كتێبەت كە داتبەزاندووە ، وە بەو پێغەمبەرەشت كە ناردووتە) وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی :** ((مَنْ قَالَهُنَّ ثُمَّ مَاتَ فِي لَيْلَتِهِ مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ))[١] **واتە : هەركەسێك ئەمە بڵێت و پاشان لەو شەوەیدا مرد ئەوا لەسەر دینداری و سوننەت مردووە .**

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) دەیوت : (اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْــسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا ، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا ، إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا ، وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاغْفِرْ لَهَا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ[٢] / **خوایە تۆ گیانی**

---

(١) صحيح البخاري رقم : (٥٩٥٦) .

(٢) صحيح مسلم رقم : (٦٨٢٦) .

منت دروست كردووه و تۆيش دەيمرێنی ، مردن و ژيانی لای تۆيـــه ، ئەگــەر دەيــژێنيت ئــەوا بيپــارێزە ، وە ئەگــەريش دەيمرێنيت ئەوا لـێی خۆشبە ، خوايـە مـن داوای بێوەييـت لـــێ دەكـــەم) ، وە پێغەمبـــەر (ﷺ) نەدەخـــەوت تـــاوەكو سـورەتی (﴿الٓمٓ ، تَنزِيلُ﴾ السَّجْدَة) و سـورەتی (﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ﴾)ی دەخوێنـــدەوە[1] ، وە هانيـــشيداوە بـــۆ خوێندنـەوەی (آيَـــةُ اَلْكُرْسِـــي)[2] و دوو ئايـەتی كۆتـايی لـە سورەتی (البقرة) و هەواڵيشيداوە هەركەسێك ئەم دوو ئايەتـە لە شەوێكدا بخوێنێت ئەوا دەيپارێزن[3] ، وە هانيـشيداوە بۆ وتنی : (بِاسْمِكَ رَبِّ وَضَعْتُ جَنْبِـــي وَبِكَ أَرْفَعُهُ ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا ، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَـــادَكَ الصَّالِحِينَ[5]) / ئەی پەروەردگارم بـە نـاوی تـۆوە لاكەلەكـەمم دانا و بە نـاوی تۆيـشەوە بـەرزی دەكەمـەوە ، ئەگـەر ڕۆح و گيانم دەگريتـەوە و دەيبەيتـەوە ئـەوا ڕەحمـی پێبكـە ، وە

---

(١) صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٨٩٢) .

(٢) صحيح البخاري رقم : (٤٧٢٣) .

(٣) صحيح البخاري رقم : (٤٧٢٢) .

(٤) صحيح البخاري رقم : (٥٩٦١) .

(٥) صحيح البخاري رقم : (٥٩٦١) .

ئەگــەریش بەریدەدەیتــەوە و دەیگێڕیتــەوە ئــەوا بیپــارێزە بەوەی کە عەبدە صاڵحەکانتی پێدەپارێزیت) .

هەروەها هانیشیداوە بـۆ وتنـی : (اللَّهُــمَّ عَــالِمَ الْغَيْــبِ وَالشَّهَادَةِ ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَــهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِــنْ شَــرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ[١] / خوایە تۆ زانای پەنهانی و بینراوەکانیت ، بەدیهێنــــەری ئاسمانــــەکان و زەویــــت ، پــــەروەردگار و هەڵسوڕێنەری هەموو شتێکیت ، شایەتی دەدەم بـەوەی کـە هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لـە تـۆ ، پەنات پێدەگرم لە شەڕ و خراپەی نەفس و دەروونی خۆم و لە شەڕ و خراپەی شەیتان و ئەوەی کە بانگەشەی بۆ دەکات لە شیرك ئەنجامدان بۆ خوا) .

---

[١] صحيح سنن الترمذي رقم : (٣٣٩٢) .

كۆتایی

خوایە ستایشی پێغەمبەرەکەمان (مُحَمَّد) و کەسوکاری و خێزانــەکانی و نــەوە و وەچــەکانی بکــە هــەروەکو چــۆن ستایـشی کەسـوکاری (إِبْــــرَاهِيم)ــت کـردووە بەڕاسـتی تـۆ ستایشکراو و گـەورەیت ، وە فـەڕ و بەرەکـەتی خـۆت بڕێـژە بەسەر پێغەمبەرەکەمان (مُحَمَّد) و کەسوکاری و خێزانەکانی و نـەوە و وەچـەکانی هـەروەکو چۆن فـەڕ و بەرەکـەتی خۆتـت ڕژاندووە بەسەر کەسوکاری (إِبْرَاهِيم) بەڕاستی تۆ ستایشکراو و گەورەیت ، خوایە هەروەکو چۆن مەحروم و بێبەش بووین لـە سەیرکردنی خۆشەویستمان پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) و دانیـشتن لەلای و هاوەڵێتی کردنی لە دونیادا ئەوا مەحروم و بێبـەشمان مەکــە لەمانــە لــە دواڕۆژدا ، وە دراوســێیەتی پێغەمبــەری خۆشەویست (ﷺ) لە بەهەشتدا بکـە بـە نـسیبمان ، وە تـام و چێژی سـەیرکردن و قـسەکردن لەگـەڵی ببەخـشە پێمـان ، وە بمانبەرە سەر حەوزەکەی و بە دەستی پیرۆزی ئاومان بـدەرێ ئاوخواردنەوەیەك کە هەرگیز لە پاش ئـەوە تینـوو نـەبین ، وە تکا و شەفاعەتی بکە بە نسیبمان ئەی خوای بەخشندە .

خوایـه موەفقمـان بكـە بـۆ هـاوەڵێتی كردنـی سـوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) و چاولێكردنی لە هەموو بچوك و گەورەیەكدا ، وە پێغەمبەر (ﷺ) و سوننەتەكەی خۆشەویستر بكە بەلامانەوە لە باوكمان و دایكمان و منداڵەكانمان و تێكڕای خەڵك .

خوایـە لـە بـری ئێمـە پاداشـتی بـدەرەوە بـە باشـترین و زۆرتــرین پاداشـــت ، وە پاداشـــتی بـــدەرەوە بـــە باشـــترین پاداشـتێك كـە پاداشـتی پێغەمبـەرێكت پێدابێتـەوە لـە بـری ئوممەتەكەی ، وە پلەی (وَسِيلَة) و (فَضِيلَة)ی بە نسیب بكە و بیگەیەنە بە پلەوپێگـەی ستایـشكراو (الْمَقَامُ الْمَحْمُـــود) كـە خۆت بەڵێنت پێیداوە بەڕاستی تۆ بەڵێن دواناخەیەت .

وكتبه / أبو خالد أيـــمن بن عبد العزيز أبانـــمي
٦ / ٦ / ١٤٢٥من هجرة الـــمصطفى ﷺ
بالـــمسجد النبوي بالـــمدينة الـــمنورة
Abukhaleda@gawab.com
ص.ب : ٤١٤٣٥ – الرياض : ١١٥٢٣

❁ ❁ ❁

سوپاس بۆ خوای گەورە دەستمدایە وەرگێڕانی
ئەم کتێبە زۆر بەسوود و گرنگە
لە ناو مزگەوتی (شێخ إبراهیم) / لە شاری کەلار
لە ڕۆژی یەك شەممە / پاش نوێژی عەسر
(٦ / ربیع الآخر / ١٤٣٩) بەرامبەر بە (٢٤ / ١٢ / ٢٠١٧)

هەروەها سوپاس بۆ خوای گەورە تەواو بووم لە وەرگێڕانی
لە ڕۆژی یەك شەممە / کاتژمێر : (٠٦ : ١٢)ی لە کاتی بانگی نیوەڕۆ
(١٩ / صەفەر / ١٤٤٠) بەرامبەر بە (٢٦ / ١٠ / ٢٠١٨)
لە ناو (الروضة الشريفة) لە ناو مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ) لە شاری مەدینە

محمد عبد الرحمن لطيف

وَالْحَمْدُ لِلَّه رَبِّ الْعَالَــمِين
وَصَلَّــى اللهُ وَسَلَّم عَلَــى نَبِيِّنَا مُــحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِين

۞ ۞ ۞

گرنگترینی سەرچەوەكان

(١) صحيح البخاري . (٢) صحيح مسلم .
(٣) صحيح أبـــي داود للألبانـــي . (٤) صحيح الترمذي للألبانـــي .
(٥) صحيح النسائي للألبانـــي . (٦) صحيح ابن ماجه للألبانـــي .
(٧) مـــختصر الشمائل الـــمحمدية الترمذي / الألبانـــي .
(٨) شمائل الرسول (ﷺ) لابن كثير .
(٩) زاد المعاد لابن القيم .
(١٠) الصحيح المسند من الشمائل الـــمحمدية لأم عبد الله بنت مقبل الوادعي .
(١١) الصحيح المسند من أذكار اليوم والليلة لـــمصطفى العدوي .
(١٢) صفة صلاة النبـــي (ﷺ) للألبانـــي .
(١٣) صفة صلاة النبـــي (ﷺ) لابن باز .
(١٤) مـــحبة الله ورسوله (ﷺ) لصالح الشامي .
(١٥) من الـــهدي النبوي في الـــمترل لنيرة خان .
(١٦) مـــحبة النبـــي (ﷺ) لعلي بادحدح .
(١٧) شريط آداب اللباس لـــمحمد الـــمنجد .
(١٨) حصن المسلم لسعيد علي القحطانـــي .
(١٩) قرة عيون الـــمصلين لسعيد علي القحطانـــي .
(٢٠) نزهة الفضلاء تـــهذيب سير أعلام النبلاء لـــمحمد عقيل موسى .
(٢١) صحيح الـــجامع للألبانـــي .
(٢٢) سلسلة الأحاديث الصحيحة للألبانـــي .
(٢٣) صحيح الترغيب والترهيب للألبانـــي .
(٢٤) جلاء الأفهام لابن القيم .
(٢٥) شرح صحيح مسلم للنووي .

ناوەڕۆك

* پێشەكی دانەر ٣

* سیفەتە دروستكردەییەكانی پێغەمبەر (ﷺ) (**صِفَةُ خَلْقِهِ** ﷺ) ١٧

* كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە كاتەكانی : لەخەوهەستانی و دەستنوێژگرتنی و شەونوێژكردنی (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي اسْتِيقَاظِهِ وَوُضُوئِهِ وَقِيَامِهِ**) ٢٠

* كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە كاتی : بیستنی بانگ و ڕۆیشتن بۆ مزگەوت (**هَدِيهُ** ﷺ **عِنْدَ سَمَاعِ الأَذَانِ وَالذَّهَابِ لِلْمَسْجِدِ**) ٢٧

* كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژدا (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي الصَّلَاة**) ... ٣٢

* كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە زیكرەكانی دوای نوێژ (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي الأَذكَارِ بَعْدَ الصَّلَاة**) ٤٨

* كاروكردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژە سوننەتە جێگیرەكان و زیادكراوەكان (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي السُّنَنُ الرَّوَاتِب وَالنَّوَافِل**) ٥٤

* كردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە زیكرەكانی بەیانیان و ئیوارانـدا (**هَدِيهُ** عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام **فِي أَذْكَارِ الصَّبَاحِ وَالْمَسَاء**) ٥٧

* كردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە خواردنی و خواردنەوەیدا (**هَدِيهُ** عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام **فِي طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ**) ٦٤

* كردار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە جلوبەرگی و ڕێكردنی و سواربوونی (**هَدِيهُ** عَلَيهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَام **فِي لِبَاسِهِ وَمَشْيِهِ وَرُكُوبِهِ**) ٦٩

* ڕەوشت و ئاكار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە : مامەڵەكردن لەگەڵ خەڵكدا (**أَخْلَاقُهُ وَهَدِيهُ** ﷺ **فِي التَّعَامُلِ مَعَ النَّاس**) ٧٥

* ئاكار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە : ماڵەكەیدا (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي بَيْتِهِ**) ٨٥

* ئاكار و ڕەفتاری پێغەمبەر (ﷺ) لە : خەوتنیدا (**هَدِيهُ** ﷺ **فِي نَوْمِهِ**) ٩٠

* كۆتایی ٩٥

خوێنەری بەڕێز :

ئەم کتێبە زۆر بەسوودەیش بخوێنەرەوە :

حەقیقەتی شایەتیدان

بەوەی کە

(مُحَمَّد ﷺ) پێغەمبەری خوایە

(حقيقةُ شهادةِ : أَنَّ مُحمَّداً رسولُ الله ﷺ)

لە دانانی

زانای گەورە و پایەدار

عبد العزيز بن عبد الله بن محمد آل الشيخ حفظه الله

(موفتی تێکڕای شانیشینی عەرەبستانی سعودیّ و سەرۆکی دەستەی گەورە زانایان)

وەرگێڕانی

محمد عبد الرحمن لطيف

وتارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهيم) / کەلار